

VILNIAUS UNIVERSITETO MEDICINOS FAKULTETO
VISUOMENĖS SVEIKATOS INSTITUTAS

MAGISTRO DARBAS

NUTEISTŪJŲ NEPILNAMEČIŲ POŽIŪRIS Į SAVO SVEIKATĄ IR JŲ GYVENSENOS
YPATUMAI

Magistrantė NATALJA UMBRASIENĖ _____
(parašas)

Darbo vadovė

dr., docentė G. Šurkienė

(parašas)

Visuomenės sveikatos instituto direktorius

Dr., docentas R. STUKAS

Leidžiama ginti _____
(parašas)

Darbo įteikimo data _____

Registracijos Nr. _____

TURINYS

	Psl.
Santrauka.....	3
Summary.....	5
Raktažodžiai.....	7
Įvadas.....	8
1.Literatūros apžvalga.....	9
1.1 Nepilnamečių nusikalstamumo charakteristika.....	9
1.1.1. Nepilnamečių nusikalstamumo paplitimas Lietuvoje.....	9
1.1.2. Nepilnamečių nusikalstamumo priežastys.....	9
1.2. Nuteistųjų nepilnamečių sveikata.....	14
1.2.1 Nuteistųjų nepilnamečių mityba.....	15
1.2.2 Nuteistųjų nepilnamečių fizinis aktyvumas.....	16
1.3. Žalingų įpročių paplitimas tarp nuteistųjų nepilnamečių.....	16
1.3.1.Narkotikų, kitų psichoaktyviųjų medžiagų vartojimas.....	17
1.3.2. Alkoholio vartojimas.....	18
1.3.3.Tabako vartojimas.....	21
1.4. Nepilnamečių nusikalstamumo prevencija.....	22
2. Tyrimo metodika ir apimtis.....	24
3. Tyrimo rezultatai.....	26
3.1. Respondentų charakteristika.....	26
3.2. Respondentų nusikaltimų priežastys.....	28
3.3. Rūkymo, alkoholio ir narkotikų vartojimo paplitimas.....	29
3.4. Respondentų psichikos sveikatos problemos.....	34
3.5. Respondentų savo sveikatos vertinimas.....	41
3.6. Kai kurių žalingų įpročių paplitimo sąsajos.....	44
4. Tyrimo rezultatų aptarimas.....	67

5.	
Išvados.....	70
6.	
Rekomendacijos.....	72
7. Literatūra.....	73
Priedai.....	
.....	77

SANTRAUKA

Vaikų ir paauglių nusikalstamumas yra viena aštriausių Lietuvos visuomenės problemų. Didžiausia dalis nepilnamečių teisėtvarkos pažeidėjų - 16-17 metų paaugliai; daugelis jų dar iki baudžiamosios atsakomybės amžiaus (14 m.) buvo padarę teisėtvarkos pažeidimų. Apie žalingų įpročių paplitimą Lietuvos įkalinimo įstaigose tarp suaugusiųjų nuteistųjų pastaraisiais metais mokslinių tyrimų padaugėjo. Tuo tarpu apie nepilnamečių nuteistųjų gyvenimą tokių tyrimų yra labai mažai. Tai apsprendė mūsų darbo tikslą.

Darbo tikslas – įvertinti nuteistųjų nepilnamečių požiūrį į savo sveikatą ir nustatyti jų gyvenimo ypatumus.

Darbo uždaviniai:

1. Nustatyti kai kuriuos psichosocialinius nepilnamečių nuteistųjų ypatumus.
2. Apibūdinti subjektyvią nuteistųjų nepilnamečių sveikatos būklę.
3. Išnagrinėti žalingų įpročių (rūkymo, alkoholio, narkotinių medžiagų vartojimo) paplitimą tarp nuteistųjų nepilnamečių.
4. Nustatyti nuteistųjų nepilnamečių kai kurių žalingų įpročių paplitimo sąsajas.

Tyrimo metodika ir apimtis:

Apklausa buvo vykdoma 2007 m. sausio – gegužės mėnesių laikotarpyje Kauno pataisos namuose – tardymo izoliatoriuje. Tyrimo metu buvo apklausti visi 128 nuteistieji. Atliktas paplitimo tyrimas. Tyrimui buvo pasirinkta magistrantės parengta anoniminė anketa, kurią sudarė 55 klausimai. Statistiniai duomenų analizei buvo naudojamas programinis statistinių duomenų paketas „SPSS 11.0

for Windows“. “. Duomenų skirtumų patikimumas nustatytas pagal χ^2 kriterijų. Statistinio reikšmingumo lygmuo $p < 0,05$. Kai tikėtinas stebėjimų skaičius buvo mažiau negu penki, papildomai skaičiuotas tikslus Fišerio (Fisher's) testas. Dviem nepriklausomoms imtims buvo taikomas neparametrinio palyginimo testas (Mann'o ir Whitney U testas).

Tyrimo rezultatai:

Didžiausią dalį nuteistųjų sudarė 16-17 metų vaikai (81,1 proc.). Virš 50,0 proc. nuteistųjų prieš patekdami į laisvės atėmimo vietą gyveno mieste. Apie pusę respondentų nuteisti po 3-4 kartus. Pagrindinės nuteistųjų nepilnamečių nusikaltimo priežastys šios: nusikaltimo pasekmių nežinojimas (56,0 proc.), susigundymas lengvu grobiu (30,0 proc.) arba neturėjimas ką veikti (14,0 proc.). Daugiau kaip pusė nepilnamečių teigė patyrę fizinę prievartą, kuri sukėlė jų pyktį (apie 40,0 proc.). Apie 10,0 proc. respondent, naudojusį fizinę prievartą prieš kitą žmogų, teigė turėję lytinių santykių prieš savo norą. Kiek mažiau asmenų turėjo lytinių santykių su savo lyties atstovais. Apie 72,0 proc. apklaustųjų turėjo lytinius santykius, trečdalis respondentų lytinį gyvenimą pradėjo 13-14 metų. Du trečdaliai nuteistųjų nepilnamečių turėjusių lytinių santykių galvojo apie savižudybę, trečdalis teigė bandę žudytis. Didžioji dauguma respondentų galvojo apie savižudybę (66,0 proc.). Pagrindinės priežastys dėl kurių nuteistieji nepilnamečiai galvojo apie savižudybę šios: jiems viskas atsibodo (44,0 proc.), didelio sukrėtimo patyrimas gyvenime (30,0 proc.). Apie 50,0 proc. respondentų bandė žudytis. Apie 90,0 proc. visų nuteistųjų nepilnamečių rūkė, iš jų trečdalis pradėjo rūkyti būdami 9-10 metų. Apie 90,0 proc. visų nuteistųjų nepilnamečių vartojo alkoholį, iš jų trečdalis pradėjo vartoti alkoholį būdami 9-10 metų. Pusė alkoholį vartojančių respondentų bandė žudytis. Pusė apklaustųjų vartojo narkotikus, iš kurių labiausiai paplitusi marihuana (30,0 proc.). Pusė narkotikus vartojančių respondentų taip pat bandė žudytis. Pusė vartojusių alkoholį respondentų vartojo ir narkotikus. Dauguma rūkančių nuteistųjų nepilnamečių rūkė ir vartojo alkoholį (90,0 proc.).

Išvados:

1. Daugiau kaip pusė nepilnamečių nuteistųjų gyveno nepilnos šeimos ir patyrę fizinę, psichinę ir lytinę prievartą ir turėjo minčių apie savižudybę.
2. Pusė apklaustųjų savo sveikatą vertino patenkinamai, trečdalis – gerai. Sveikatos vertinimas pagal nuteistųjų amžių nesiskiria.
3. Didžioji dauguma respondentų vartojo alkoholį, narkotikus bei turėjo lytinių santykių. Vartojantieji alkoholį respondentai, rūkė ir vartojo narkotikus.

SUMMARY

Delinquency of children and teenagers is one of sharpest problems in Lithuanian society. Juvenile law violators very often are teenagers of 16-17 years; most of them violated law even before punitive responsibility (14 years). Researches on addictions in Lithuanian jails recently multiplied. Meanwhile researches on juvenile convicts' lifestyle are unimportant. This occasion determined purpose of our work.

Purpose of work – evaluate opinion of juvenile convicts on their health and identify peculiarities of their lifestyle.

Goals of work:

1. Identify some psychosocial peculiarities of juvenile convicts.
2. Describe subjective health state of convicted juveniles.
3. Explore proliferation of addictions (smoking, drinking, drugs using) among juvenile convicts.
4. Identify correlation of some addictions among juvenile convicts.

Research modes and scope:

Survey was carried out during January-May, 2007 in Kaunas penitentiary – in probation ward. All 128 convicts were interviewed during survey. Proliferation research was carried out. Anonymous questionnaire of 55 questions, prepared by postgraduate, was chosen for this research. Statistic data package *SPSS 11.0 for Windows* was used for data evaluation. Credibility of data differences was identified by χ^2 criteria. Level of statistic significance was $p < 0.05$. When credible observation number

was less than 5, precise (Fischer's) test was counted additionally. Non-parametric comparison test (Mann and Whitney U test) was applied for two independent sets.

Outcomes of research:

The greatest part of convicts consisted of 16-17 years old teenagers (81.1 per cent.) Over 50 per cent convicts were living in town before getting to custodial location. About one half of respondents were convicted 3-4 times. The main causes of juvenile crimes were these: ignorance of crime subsequence (56 per cent), desire to get an easy catch (30 per cent) or having nothing to do (14 per cent). More than a half of juveniles stated experiencing physical violence, which inflamed their anger (about 40 per cent.) About 10 per cent of respondents, who used physical compulsion against other person, stated having had sexual relationship against their will. Little less respondents had sexual relations with representatives of their gender. About 72 per cent respondents had sexual relations, a third of respondents started sexual life 13-14 years old. Two thirds of juvenile convicts, having had sexual relationships, thought about suicide, and one third stated that they tried to commit suicide. The greatest part of respondents thought about suicide (66 per cent.) The main reasons why teenagers consider suicide are these: they are sick and tired (44 per cent), experienced great stress in their life (30 per cent.) About 50 per cent of respondents tried to commit suicide.

About 90 per cent of all juvenile convicts used to smoke, one third of them started smoking at the age of 9-10. About 90 per cent of all juvenile convicts used alcohol, and one third of them started drinking at the age of 9-10. Half of alcohol users tried to commit suicide. Half of respondents used drugs, and most popular drug was marihuana (30 per cent.) Half of respondents – drug users tried to commit suicide, too. Half of alcohol users also used drugs. Most of smokers juvenile convicts smoked and used alcohol (90 per cent.)

Outcomes:

1. The greater part of juvenile convicts were living in incomplete families and experienced physical, psychical and sexual compulsion and had thoughts about suicide.
2. Half of respondents valued their health as satisfactory, one half as good. Health evaluation due to age differences did not differ.
3. The greater part of respondents used alcohol, drugs and had sexual relations. Respondents - alcohol users smoked and used drugs, as well.

RAKTAŽODŽIAI

Nuteistieji nepilnamečiai, gyvensena, savižudybė, fizinė prievarta, nusikalstamumas, žalingi įpročiai, sveikata.

ĮVADAS

Vaikų ir paauglių nusikalstamumas yra viena aštriausių Lietuvos visuomenės problemų. Didžiausia dalis nepilnamečių teisėtvarkos pažeidėjų - 16-17 metų paaugliai; daugelis jų dar iki baudžiamosios atsakomybės amžiaus (14 m.) buvo padarę teisėtvarkos pažeidimų. Paauglių narkomanų tikrasis skaičius kelis kartus didesnis už oficialius duomenis, skelbiamus teisėtvarkos ir visuomenės sveikatos priežiūros įstaigų. Dažniausiai paauglius į nusikaltimą pastūmėja nedarnios šeimos aplinka, kai jie praranda dvasinį ryšį su tėvais, susvetimėja. Tai sąlygoja vaiko nesaugumo pojūtį, nuolatinį nerimą, kartais net mirties baimę. Nusikaltėlio asmenybę gali formuoti ir nederami emociniai ryšiai su tėvais, demonstruojančiais savo vaikams neteisėtą elgesį visuomenėje. Tokį požiūrį, tokią nuostatą vaikai lengvai pasisavina [24].

Nepilnamečių nusikalstamumą skatina: nepalanki šeimos socialinė padėtis, mokslo ir išsilavinimo prestižo nuosmukis bei tradicinės vertybinės orientacijos kaita, nepilnamečių neužimtumas, girtavimas, narkomanija, tai pat paauglių laisvalaikio neužimtumas [18].

Lietuvoje atliktų tyrimų duomenimis dauguma nepilnamečių nuteistųjų vartoja alkoholį, narkotikus ar kitas svaigiąsias medžiagas, rūko, lošia iš pinigų [4], [35].

Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2004 m. sausio 30 d. įsakymu Nr. 1R-27 patvirtinta Narkomanijos prevencijos ir narkotikų kontrolės laisvės atėmimo vietose koncepcija. Joje įtvirtinta būtinybė vykdyti šios srities mokslinius tyrimus. Apie žalingų įpročių paplitimą Lietuvos įkalinimo įstaigose tarp suaugusiųjų nuteistųjų pastaraisiais metais mokslinių tyrimų padaugėjo [37], [38]. Tuo

tarpu apie nepilnamečių nuteistųjų gyvenimą tokių tyrimų yra labai mažai. Tai apsprendė mūsų darbo tikslą.

Darbo tikslas – įvertinti nuteistųjų nepilnamečių požiūrį į savo sveikatą ir nustatyti jų gyvenimo ypatumus.

Darbo uždaviniai:

5. Nustatyti kai kuriuos psichosocialinius nepilnamečių nuteistųjų ypatumus;
6. Apibūdinti subjektyvią nuteistųjų nepilnamečių sveikatos būklę;
7. Išnagrinėti žalingų įpročių (rūkymo, alkoholio, narkotinių medžiagų vartojimo) paplitimą tarp nuteistųjų nepilnamečių;
8. Nustatyti nuteistųjų nepilnamečių kai kurių žalingų įpročių paplitimo sąsajas.

1. LITERATŪROS APŽVALGA

1.1 Nepilnamečių nusikalstamumo charakteristika

1.1.1. Nepilnamečių nusikalstamumo paplitimas Lietuvoje

Nepilnamečių nusikalstamumas yra viena svarbiausių socialinių, pedagoginių ir medicininių problemų Lietuvoje. 1999 m. išnagrinėta 5070 nusikaltimų, padarytų nepilnamečių arba jiems dalyvaujant; tai sudaro 16,1 % visų nusikaltimų [2].

Kita akivaizdi Lietuvos nepilnamečių nusikalstamumo tendencija – mažėjantis nusikaltėlio amžius. Vis dažniau įstatymus pažeidžia jaunesni nei 14 metų vaikai. Be to, sunkėja nepilnamečių padarytų nusikaltimų pobūdis. Pavyzdžiui, nuo 1990 iki 1997 metų nepilnamečių padarytų plėšimų skaičius išaugo 7,5 karto [2].

Pastebėta, kad vis dažniau ir vis jaunesni nepilnamečiai nusikalsta ir padaro kitus teisės pažeidimus pakartotinai. 1998 m., palyginus su 1991 m., pakartotinai nusikalto 2,4 karto daugiau nepilnamečių. VRM duomenimis, 2000 m. nustatyta 3,6 tūkst. 14–17 metų amžiaus nepilnamečių, kaltinamų padarius nusikaltimus. Tai sudaro 14% visų kaltinamų asmenų (1990 m. – 16%). Jų skaičius per pastaruosius 5 metus beveik nepakito. Daugiausia nusikaltėlių (95%) tarp vaikų. Iš nepilnamečių nusikaltimus dažniausiai padaro 16–17 metų amžiaus jaunuoliai – jie sudaro daugiau nei 2/3 visų nusikaltusių nepilnamečių. Per pastaruosius 5 metus šiek tiek sumažėjo 14–15 metų amžiaus nusikaltėlių – 2000 m. jie sudarė 29% nusikaltusių nepilnamečių (1995 m. – 32%). Pastarųjų metų oficialūs statistiniai duomenys rodo sąlyginį nepilnamečių nusikalstamumo stabilizavimąsi (2000 m.

ištirta 5 519 nepilnamečių padarytų nusikaltimų, 2001 m. – 5 396, 2002 m. – 5 152). 2003 m. buvo ištirtos 4 058 nusikalstamos veikos, padarytos nepilnamečių ar jiems dalyvaujant, per 2004 m. 4 mėnesius – 1 597 nusikalstamos veikos [18].

Lietuvos Statistikos departamento duomenimis nuo 2004 m. iki 2006 m. įkalintųjų vyriškosios lyties nepilnamečių skaičius mažėja: 2004 m. buvo įkalinta 184 asmenys, o 2006 m. – 164. Tuo tarpu moteriškos lyties nepilnamečių skaičius didėja: 2004 m. – 0, 2006 m. įkalinti 7 asmenys [1].

1.1.2. Nepilnamečių nusikalstamumo priežastys

Pagal nusikalstamos veikos rūšis daugiausia nepilnamečiai įkalinami dėl plėšimų, vagysčių, nužudymų ir pasikėsinių nužudyti, mažiausia – dėl nusikaltimų, susijusių su disponavimu narkotinėmis medžiagomis, taip pat turto prievartavimu (1 lentelė) [32].

1 lentelė. Nuteisti nepilnamečiai laisvės atėmimo įstaigose metų pabaigoje. Požymiai - nusikalstamos veikos rūšis

Nusikalstamos veikos rūšis	2004 m.	2005 m.	2006 m.
Nusikaltimai susiję su disponavimu narkotinėmis medžiagomis	0	1	1
Nužudymai ir pasikėsiniai	12	14	14
Sunkūs sveikatos sutrikdymai	7	5	5
Išžaginimai ir pasikėsiniai	4	5	2
Plėšimai	47	57	61
Vagystės, nusikaltimai	46	35	28
Viešosios tvarkos pažeidimai	2	3	0
Turto prievartavimai	2	0	1

Šaltinis: Lietuvos Statistikos departamentas

Daugiausiai nerimo kelia nemažėjantis vaikų padarytų labai sunkių ir sunkių nusikaltimų skaičius. Šių metų pradžioje nepilnamečių ir jiems dalyvaujant padaryti labai sunkūs nusikaltimai atskleidžia gilią latentinio nusikalstamumo šaknis. Tarp nepilnamečių vis dažniau pasitaiko agresijos ir žiaurumo protrūkių. Į klausimą, kas verčia paauglius sužiaurėti, vienareikšmiško atsakymo nėra. Priežasčių yra pakankamai daug. Sutikime su tuo, kad jaunas žmogus, kaip ir suaugusieji, šiandien yra praradęs ankstesnes moralinių vertybių kategorijas, o naujų neįsigijo. Jam atrodo, kad viskas yra leidžiama, svarbu, kad nepagautų darant bloga [3].

Vaikai padaro nusikaltimus dėl pačių įvairiausių priežasčių (objektyvių ir subjektyvių). Didelę įtaką tam turi šeimos, kuriose jie auga. Kaip žinia, šeimų nedarnumas bei nestabilumas arba visiškas nesirūpinimas savo vaikų auklėjimu – tai pagrindinės priežastys, skatinančios nepilnamečių nusikalstamumą. Tačiau yra nemažai jaunų teisės pažeidėjų, kurie auga sėkmingomis laikomose šeimose. Įtakos turi ir aplinka, kurioje vaikas auga, ir tai, su kuo bendrauja, kaip praleidžia laisvalaikį. Mūsų visuomenėje yra pakankamai daug problemų, lemiančių nepilnamečių nusikalstamą elgesį: neužimtumas, vaiko teisių pažeidimai, ryški socialinė diferenciacija, smurtas, skurdas, alkoholizmas ir kt. [3], [8], [21].

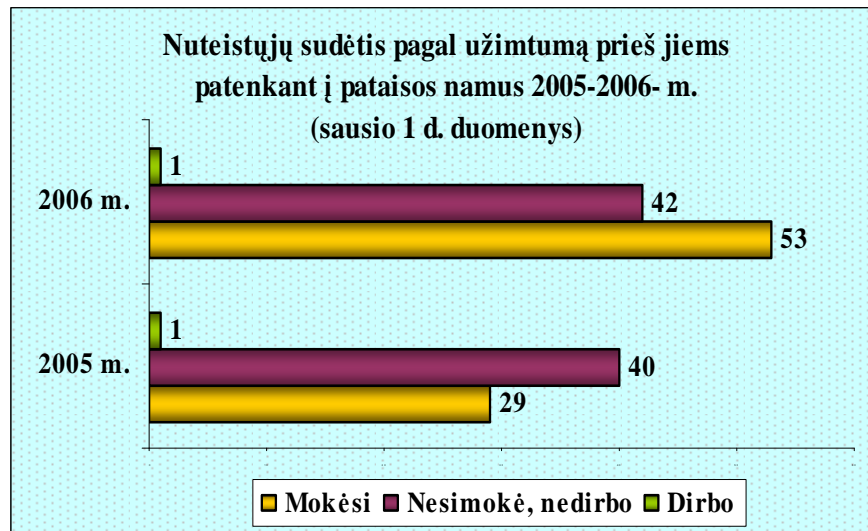
Žinoma, gyvenimas yra tiek sudėtingas, kad jo neįmanoma sutalpinti į jokią schemą. Galima diskutuoti, kurios iš minėtų bei nepaminėtų priežasčių turi didesnę ar mažesnę reikšmę ir įtaką nusikalstamumui. Tačiau neturėtų kelti abejonių tai, jog kuo ankstyvesnėje stadijoje visuomenei pavyktų pastebėti nusikalstamą elgesį sąlygojančias priežastis bei jas nutraukti, tuo daugiau problemų ji galėtų išvengti ir užsitikrinti saugesnę ateitį. Vaikai negali būti vertinami kaip atskira visuomenės dalis, o nepilnamečių nusikalstamumas – kaip atskira problema. Ta visuomenė, kurioje vaikams neskiriamas tinkamas dėmesys, visada turės didelį nepilnamečių nusikalstamumą. Sakoma, kokia visuomenė, tokie ir vaikai [10].

Tie vaikai, kurie patiria patyčias, prievartą yra mažiau saugūs, yra vieniši, linkę į depresiją [59], didėja tokių vaikų savižudiško elgesio tikimybė [60, 61].

Tyčiojimas, prievarta yra vertinama kaip psichologinių sunkumų ženklas [62], nusikalstamo elgesio [63] bei narkotinių medžiagų vartojimo tikimybė ateityje [64], didina delinkventiškumo ir agresyvaus elgesio tikimybę [60].

Nuteistieji nepilnamečiai, lyginant su eiliniaisiais moksleiviais, žymiai mažiau reikšmės teikia savo dalyvavimui ir informacijos pasiekiamumui, t. y. tiems esminiams dalykams, kurie laiduoja asmenybės sėkmingą vystymąsi šiuolaikinėje demokratinėje, žinių visuomenėje. Tai rodo jų asmenybės nebrandą ir nusišalinimą nuo atsakomybės už savo situaciją [9].

Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro duomenimis, mažėja nusikaltimų, kuriuos padaro niekur nesimokantys ar niekur nedirbantys nepilnamečiai. 2005 m. į pataisos namus pateko 40 nesimokančių nepilnamečių, o besimokančių – 29. Rodikliai keičiasi 2006 m. Nesimokančių asmenų į pataisos namus patenka 42, tuo tarpu besimokančių – 53 ir tai sietina su didėjančiu dėmesiu nepilnamečių užimtumui (1 pav.) [55].

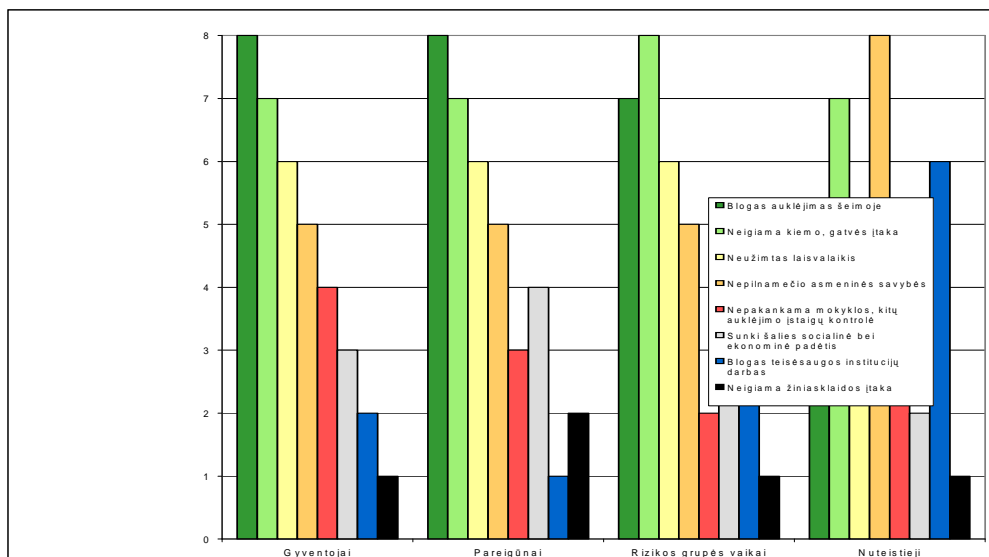
1 pav. Nuteistųjų sudėtis pagal užimtumą prieš jiems patenkant į pataisos namus 2005-2006 metais.

Galima daryti prielaidą, jog stiprinant nepilnamečių dalyvavimą ir domėjimąsi jiems naudinga informacija, galima kelti jų emancipacijos, demokratiškumo lygį, kas laiduotų sėkmingesnę jų socializaciją demokratinėje visuomenėje, mažintų poreikį, būtent poreikį nerti į nusikaltimų liūną. Be abejo pati visuomenė skiria labai mažai dėmesio ne tik nepilnamečiams, bet ir nuteistiesiems nepilnamečiams, vengia bendravimo su jais. Domėjimasis nepilnamečių gyvenimo būdu mus supančioje aplinkoje, įkalinimo įstaigoje, jų gyvenimo įpročiais priartintų juos prie atsakomybės už savo veiklą jausmo. Kasmet nepilnamečiai vis daugiau padaro nusikaltimų, susijusių su neteisėta narkotinių, psichotropinių medžiagų apyvarta, būdami apsvaigę nuo alkoholio, lakiųjų medžiagų. Kodėl? Visuomenė bijo tų pačių nepilnamečių, baiminasi ne tik bendrauti su jais, bet būti vienoje patalpoje, ką jau kalbėti apie nuteistuosius nepilnamečius. Pasak Dr. Živilės Jonynienės svarbiausios vaiko teisės nuteistųjų nepilnamečių požiūriu (15-18 metų amžiaus) yra: būti su mylinčiais žmonėmis, teisė užsidirbti, tinkama mityba, medicininė pagalba, fizinis saugumas, teisė būti su savo pasirinktais draugais [9].

E. Vileikienės atliktas tyrimas parodė, kaip nepilnamečių nusikalstamumo priežastis vertina gyventojai, pareigūnai, rizikos grupės vaikai ir patys nuteistieji nepilnamečiai. Gyventojai ir pareigūnai pirmoje vietoje nurodė blogą auklėjimą šeimoje, antroje – neigiamą kiemo, gatvės įtaką, trečioje – neužimtą laisvalaikį, ketvirtoje – nepilnamečio asmenines savybes. Rizikos grupės vaikai pirmąsias dvi priežastis sukeitė vietomis. Šių grupių vertinimu bene mažiausiai dėl nepilnamečių nusikaltimų kalta žiniasklaida [25].

Minėtu klausimu smarkiai skyrėsi laisvės atėmimo bausmę atliekančių nepilnamečių vertinimai. Įvardindami svarbiausias nepilnamečių nusikaltimų priežastis nuteistieji buvo savikritiški: pirmoje

vietoje nurodė neigiamas nepilnamečio savybes, antroje vietoje – neigiamą kiemo ar gatvės įtaką. Skirtingai nei kitos tirtos grupės, nuteistieji turėjo priekaištų dėl teisėsaugos institucijų darbo, kuris buvo minimas trečioje vietoje. Ketvirtoje vietoje buvo neužimtas laisvalaikis, penktoje – blogas auklėjimas šeimoje, šeštoje – nepakankama mokyklos, kitų auklėjimo įstaigų kontrolė, po to – sunki šalies socialinė bei ekonominė padėtis ir paskutinėje vietoje – neigiama žiniasklaidos įtaka (2 pav.) [56], [58].

2 pav. Nepilnamečių delinkvencijos priežasčių vertinimas.

M. Sniečkutė teigia, jog vaikų elgesys daugiausia priklauso nuo socializacijos proceso sėkmės. Socializacija – tai procesas, kurio metu individai išmoksta ir internalizuoja tam tikros kultūros tinkamus požiūrius, vertybes, įsitikinimus ir elgesio būdus. Šis procesas vyksta visą gyvenimą. Individą veikia iš esmės visi veiksniai, tačiau sociologai labiau linkę akcentuoti tik tam tikrus socializacijos institutus, turinčius ypač didelę reikšmę individo formavimuisi – tai šeima, mokykla, žiniasklaida, draugai. Sociologai diskutuoja, kuris iš šių socializacijos faktorių yra reikšmingiausias, tačiau tikriausiai nekyla abejonių, kad šeima yra pirmoji socialinė struktūra, perteikianti tam tikrus elgesio modelius. Todėl reikia atkreipti dėmesį į šeimos įtaką atliekant nepilnamečių nusikaltimų prevenciją ar, atvirkščiai, paskatą nusikalsti. Nė vienas gimęs vaikas negali būti pavadintas nusikaltėliu; šeima yra pirmasis institutas, galintis paskatinti kriminalines elgesio užuomazgas [17].

Kokio pobūdžio šeimos aplinka labiausiai skatina nepilnamečius įsitraukti į nusikalstamą veiklą? Yra siūlomos įvairios šeimų, iš kurių yra kilę nepilnamečiai nusikaltėliai, tipologijos:

- tipinė tradicinė šeima; vaikai dažniausiai nusikalsta atsitiktinai, dėl aplinkos, t.y. draugų, kitų suaugusiųjų neigiamos įtakos (10-15 %);

- šeima su tam tikra struktūrine ar kitokio pobūdžio (dažniausiai kultūrine) deformacija; kurioje kriminogeninė grėsmė vaikams yra pusantro karto didesnė negu tipinėje šeimoje (60 %);
- šeima, kuriai būdinga visiška struktūrinė ir moralinė deformacija. Jose yra didelė kriminogeninė rizika vaikams. Šio tipo šeimų Lietuvoje daugėja;
 - šeimos pokytis, nulemtas tėvų skyrybų, vieno iš tėvų ar abiejų tėvų mirties, mokslininkų yra laikomas vienu svarbiausių veiksnių, galinčių turėti įtakos nepilnamečių nusikalstamumui [14], [17].

1.2. Nuteistųjų nepilnamečių sveikata

Sveikata yra kur kas daugiau negu nesirgti ir nekenėti skausmų. Ji reiškia optimalias fizines, psichines ir socialines galimybes bei gerą savijautą [39].

Moksliniais tyrimais pagrįstų duomenų apie Lietuvos nepilnamečių nuteistųjų sveikatą nepavyko rasti.

Kalėjimo departamento prie LR Teisingumo ministerijos duomenimis, į laisvės atėmimo vietas dažnai patenka asmenys, turintys žemą socialinę ir ekonominę padėtį, linkę į žalingus įpročius, pasižymintys asocialiu elgesiu bei sveikatos sutrikimais [40].

Lietuvos ir užsienio mokslininkai yra labiau ištyrę rizikos grupės vaikų sveikatos problemas. Rizikos grupės vaikams priskiriami beglobiai (gatvės) vaikai, asocialūs, nedarniose arba nepilnose šeimose gyvenatys vaikai, kurie nuolatos patiria psichologinę, fizinę arba seksualinę prievartą, taip pat agresyvius ir bendraamžių atstumtus vaikus bei vaikus, kurie jau yra padarę smulkių prasižengimų arba nusikaltimų. Šie vaikai pagal psichosocialinę apibrėžtį yra panašūs į nuteistuosius nepilnamečius [41].

Amerikos mokslininkų tyrimų duomenimis, benamių vaikų mamos rečiau nei gyvenančių namuose vaikų mamos teigia, kad jų vaikų sveikata yra puiki ir dažniau teigė, kad jų vaikų sveikata yra patenkinama ar bloga. Pusė beglobių vaikų ir trečdalis namuose gyvenančių vaikų nurodė, kad per praėjusius metus patyrė du ar daugiau ūmios ligos simptomų. Į gydytoją benamiai vaikai kreipėsi dažniau nei namuose gyvenatys. Hospitalizuotų vaikų skaičius per praėjusius metus taip pat buvo didesnis beglobių vaikų tarpe [42].

Rizikos grupėje vaikai turi įvairių sveikatos negalavimų. Bolivijoje iš 124 apklaustų gatvės vaikų daugiau nei pusė teigė turintys sveikatos problemų. Dažniausi šių vaikų nusiskundimai šie: žaizdos ar sumušimai, kaulų – raumenų skausmas, dantų kariesas, pilvo skausmai, viršutinių kvėpavimo takų ligos, lytiniu keliu plintančios ligos [43].

Amerikos mokslininkų duomenimis, daugiausia benamių vaikų kreipėsi į sveikatos centrą dėl astmos, regos sutrikimų, psichikos sveikatos sutrikimų bei kitų ūmių sveikatos problemų [44].

Iš psichikos sveikatos problemų benamių vaikų tarpe labai paplitusi depresija [45].

McCaskill PA su bendraautoriais, tyręs benamių jaunuolių psichikos sveikatą, taip pat nustatė, kad jiems dažniau nei gyvenantiems namuose vaikams būdinga depresija, neramumas, fobijos, paranoidinės mintys ir kitos psichozės [46].

Rizikos grupės vaikų tarpe paplitę bandymai žudyti. L. Bulotaitės duomenimis, iš 111 tirtų rizikos grupės vaikų net 49 proc. mergaičių ir 28,3 proc. berniukų bent kartą bandė žudtis [47].

Kanados mokslininkų duomenimis, 76 proc. gatvės jaunuolių bandė žudyti [48].

Australijoje tokių jaunuolių buvo 45 proc. [49].

Kadangi gatvės vaikų ir nepilnamečių nuteistųjų gyvensena, psichosocialiniai ypatumai panašūs, galima manyti, kad ir jų sveikatos problemos yra analogiškos.

1.2.1. Nuteistųjų nepilnamečių mityba

Žmogaus sveikata yra glaudžiai susijusi su jo mityba. Netinkama mityba gali sukelti ar įtakoti trumpalaikius sutrikimus, ilgalaikius susirgimus, kai kuriais atvejais užsibaigiančiais pirmalaike mirtimi.

Dėl nesubalansuotos mitybos kyla įvairūs virškinimo sistemos sutrikimai, pvz., diarėja, hemorojus, vidurių užkietėjimas. Sveika mityba laikoma vėžinių susirgimų profilaktine priemone.

Nuo 2003 m. sausio 1 d. pasikeitė asmenų, laikomų kardomojo kalnimo ir laisvės atėmimo vietose, fiziologinės mitybos normos [50].

Pirmiausia, maistas turėtų būti ne tik kokybiškesnis, bet ir įvairesnis. Sveikatos apsaugos ministerijos Ekstremalių sveikatai situacijų centro, kuris organizuoja ir vykdo Vidaus reikalų ir Krašto apsaugos ministerijų bei Kalėjimų departamento prie Teisingumo ministerijos įstaigų valstybinę visuomenės sveikatos priežiūrą, duomenimis, kalinamųjų maisto racione apie 40-50 proc. gaunamos energijos sudaro riebalinės kilmės kalorijos, trūksta gyvulinės kilmės baltymų, A ir B grupių vitaminų bei karotino. Buvo įvertinti asmenų, laikomų įkalnimo įstaigose, antropometriniai duomenys, kurie leido apskaičiuoti ir nustatyti energijos apykaitą. Atsižvelgus į pasaulio praktiką ir Lietuvos galimybes, pagal atliktų laboratorinių tyrimų duomenis bei kalinamųjų sueikvojamą energiją buvo sudarytos ir patvirtintos rekomenduojamos vidutinės paros fiziologinės mitybos normos. Dirbantis vyras įkalnimo įstaigoje per dieną turi gauti 3301 kcal energetinės vertės maisto, nedirbantis – 2298 kcal, dirbanti moteris – 2473 kcal, nedirbanti - 1951 kcal, nepilnametis - 3023 kcal. Maisto racione atsirado tokių produktų kaip pienas, kefyras, liesa varškė, grietinė, liesas varškės sūris, fermentinis sūris, dešrelės, virta ir pusiau rūkyta dešra, griekiai, ryžiai, manai, kiaušiniai [51].

Nuteistieji ir kalinamieji nepilnamečiai maitinami keturis kartus per dieną. Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintų nuteistųjų ir suimtųjų mitybos normų bendrasis kaloringumas

paskirstomas taip, kad 30% sudarytų pusryčiai, 40% - pietūs, 10% - pavakariai, 20% - vakarienė. Tarpai tarp maitinimų turi sudaryti ne mažiau kaip 3 ir ne daugiau kaip 4,5 valandos [52].

Anot gydytojo higienisto A. Lipnicko, jau dabar tie kaliniai, kurie anksčiau nevalgydavo „valdiško“ maisto ir maitindavosi iš siuntinių, maisto, piršto įkalimo įstaigų parduotuvėse, įsigaliojus naujai mitybos tvarkai, ateina į valgyklas, nes atsirado sūrio, varškės, pieno ir kitų anksčiau kalinamųjų maisto racione nebuvusių produktų. Pasak A.Lipnicko, žmogų teismas nuteisia už tam tikrą nusikaltimą ir atima laisvę, bet iš jo neatimama teisė maitintis [53].

1.2.2. Nuteistųjų nepilnamečių fizinis aktyvumas

Šiuo metu fizinis aktyvumas laikomas vienas iš pagrindinių individo fizinės, socialinės ir emocinės gerovės sąlygų. Kiekvienas žmogus gimdamas atsineša genetiškai užkoduotą biologinį judėjimo poreikį. Judėjimas būtinas normaliam žmogau gyvenimui. Tūkstančius metų žmogaus egzistencija priklausė nuo aktyvios fizinės veikios [54].

Fizinis aktyvumas yra labai svarbus gerinant ir stiprinant žmogaus sveikatą bei mažinant riziką susirgti lėtinėmis neinfekcinėmis ligomis. Judėjimo aktyvumo ir jo įtakos fizinei būklei masiniai tyrimai rodo, kad ikimokyklinio ir jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų optimali judėjimo norma kasdien yra 3 - 4 val. Šios normos laikosi tik 9 - 16 proc. vaikų ir nepilnamečiai nuteistieji tai nėra išimtis [54].

Kauno nepilnamečių tardymo izoliatoriuje – pataisos namuose vykdomos grupinio užimtumo programos skirtos nuteistiesiems nepilnamečiams. Viena iš „Nuteistųjų nepilnamečių apibrėžto grupinio užimtumo modulio“ programų yra „Fizinio aktyvumo programa“, kurios tikslas – sudaryti sąlygas fiziškai tobulėti, ugdyti dorą, sąžiningo rungtyniavimo bei varžymosi, savitvados, bendravimo ir bendradarbiavimo įgūdžius. Užsiėmimų metu skatinama rinktis sveiko gyvenimo būdą, sąmoningai rūpintis savo paties ir kitų sveikata [55], [22].

1.3. Žalingų įpročių paplitimas tarp nuteistųjų nepilnamečių

Moksliniais tyrimais pagrįstų duomenų apie Lietuvos nuteistųjų nepilnamečių alkoholio, rūkymo ir narkotinių medžiagų vartojimą negausu. 2002-2005 metais buvo atliktas tyrimas apie žalingų įpročių paplitimą Lietuvos pataisos namuose. Tyrimo duomenimis, daugiausia nuteistųjų nurodė, kad rūkyti pradėjo būdami 14 metų amžiaus, kuo jaunesnio amžiaus pradėdama rūkyti, tuo daugiau cigarečių per dieną surūkoma. Pirmosios pažinties su alkoholiu amžiaus vidurkis - $14 \pm 3,76$ metų. Pastebėta statistiškai reikšminga nuteistųjų išsilavinimo ir amžiaus, kai pirmą kartą pabandė alkoholio, priklausomybė. Nuteistieji, įgiję pradinį (1-4 kl.) ir pagrindinį (5-9 kl.) išsilavinimą, statistiškai reikšmingai dažniau pirmą kartą alkoholio paragauja anksčiau nei įgiję aukštesnį išsilavinimą. Į

klausimą, kur pirmą kartą pabandė narkotikų, nuteistieji nurodė, kad pirmą kartą tai padarė namuose, 7,9 proc., kavinėje ar bare – 7,5 proc., svečiuose – 15,8 proc., įkalinimo įstaigoje – 39,8 proc., gatvėje – 14,8 proc., kitur, dažniausiai autobusų ar geležinkelio stoties, MacDonald's kavinės tualete, automobilyje – 14,2 proc. [35].

Pastebėta, kad psichotropines medžiagas pradėję vartoti įkalinimo įstaigoje statistiškai reikšmingai dažniau jas vartoja intraveniniu būdu nei rūko ar renkasi kitus būdus. Apie trečdalį Lietuvos nuteistųjų teigė, jog pataisos namuose nesunku gauti narkotinių medžiagų [11], [35].

1.3.1. Narkotikų, kitų psichoaktyviųjų medžiagų vartojimas

Jaunų žmonių, vartojančių psichotropines medžiagas, skaičius vis didėja. Narkomanija tendencingai jaunėja, nors retas paauglys šiandien nežino apie mirtiną narkotikų pavojų [30].

Pataisos įstaigose narkotikus vartoja 13,8 proc. nuteistųjų. Rūkymas yra akivaizdus narkomanijos rizikos veiksnys, nes statistiškai reikšmingai dažniau pabandyti narkotikų yra linkę rūkantys nei nerūkantys nuteistieji [35].

Lietuvoje narkotinių ir psichotropinių medžiagų paklausa ir pasiūla ypač padidėjo per paskutinius 5 metus. Per šį laikotarpį neteisėtoje apyvartoje paplito heroinas, sintetiniai narkotikai. Pajaunėjo vartotojų ir platintojų amžius. Kasmet daugėja moksleivių, vartojančių įvairius narkotikus. Didėja nepilnamečių, padariusių nusikaltimus, susijusių su neteisėta narkotikų apyvarta, skaičius. 1999 m. nusikalto 19, 2000 m. – 33, 2001 – 61 nepilnametis [23], [6].

2003 m. atlikto alkoholio ir kitų narkotikų tyrimo Lietuvos mokyklose ESPAD tyrimo rezultatai parodė, kad bet kokią narkotiką bent kartą yra vartoję 15,6% 15-16 metų Lietuvos moksleivių, ir vartojimo lygis per keturis metus išliko toks pat [5], [34].

Tyrimo duomenys rodo, kad asmenys, vartojantys psichoaktyvias medžiagas, dažniau nei kiti nelankė mokyklos dėl to, kad pabėgo iš pamokų (50% nuo visų respondentų), bėgo iš globos namų daugiau nei vienai dienai (31% nuo visų respondentų), dalyvavo grupėje, kuri fiziškai sužalojo asmenį (19% nuo visų respondentų), bandė nusižudyti (16% nuo visų respondentų) bei galvojo pakenkti sau (29% nuo visų respondentų), dalyvavo grupėje, kuri pradėjo muštynes su kita grupe (24% nuo visų respondentų) [16], [36].

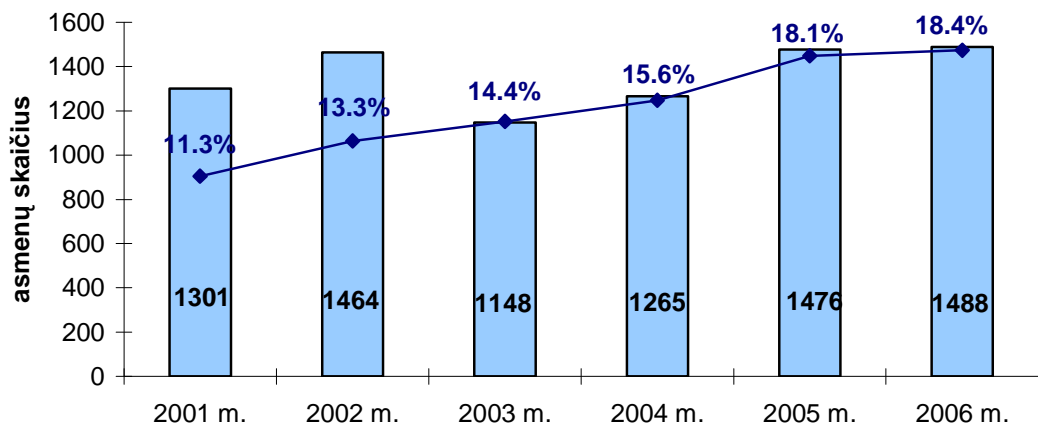
Per keturis metus kai kurios Europos šalys, kaip Didžioji Britanija, Airija, Farelų salos pradėjo mažinti narkotikų plitimą. Narkotikų vartojimo plitimas Rytų ir Centrinės Europos šalyse per tą patį laikotarpį padidėjo du kartus, Lietuvoje - 5 kartus [36].

Lietuvoje palyginti su kitomis Europos šalimis, o taip pat su kaimyninėmis valstybėmis moksleivių narkotikų vartojimas nėra labai aukštas (pvz. Čekijos Respublikoje – 44%, Šveicarijoje – 41%, Latvijoje – 17%, Estijoje – 24%, Lenkijoje – 19%, Rusijoje – 22%). Pakartotinai Alkoholio ir kitų narkotikų tyrimo Lietuvos mokyklose tyrimas atliktas 2007 m.[27].

2006 m. atliktas Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimo tyrimas savivaldybių ir apskričių vaikų globos namuose parodė, kad 19 proc. 15-17 m. amžiaus vaikų globos namų auklėtinių yra bandę bent vieną iš narkotikų nors kartą gyvenime, 12 proc. – nors kartą per paskutinius 12 mėnesių, 8 proc. – per paskutines 30 dienų [35].

Kalėjimų departamento prie Teisingumo ministerijos duomenimis 2006 m. Lietuvos laisvės atėmimo vietose iš 8079 asmenų 18,4 proc. (1488 asmenys), buvo priklausomi nuo narkotinių ar psichotropinių medžiagų ir šis skaičius nežymiai išaugo, lyginant su 2005 metais, kai tokių asmenų dalis buvo 18,1 proc. (1476 asmenys), bei ankstesniais metais (3 pav.) [26].

Įkalinimo įstaigose didėja jaunų asmenų, vartojančių narkotines medžiagas, skaičius. 2001 metais laisvės atėmimo įstaigose dispanserinėje įskaitoje dėl narkotinių medžiagų vartojimo 7,5 proc. sudarė 15 -19 metų amžiaus asmenys, 2000 m. – 6,6 proc. 86,6 proc. visų narkotikų yra vartojama injekcijų būdu. Atsiranda palankios sąlygos plisti transmissinėms ligoms tarp įkalinimo įstaigose esančių asmenų. [4].

3 pav. Laisvės atėmimo vietose laikomų asmenų, priklausomų nuo narkotinių ir psichotropinių medžiagų, skaičius ir dalis (proc.) nuo visų laisvės atėmimo vietose laikomų asmenų 2001-2006 m.

1.3.2. Alkoholio vartojimas

Alkoholio vartojimo mažinimas yra vienas svarbiausių visuomenės sveikatos gerinimo uždavinių. PSO nurodo [29], jog alkoholio produktai sukelia 9 proc. visų ligų bei didina riziką išsivystyti kepenų cirozei, kai kurioms vėžinėms ligoms, hipertenzijai, insultui, įgimtomis anomalijoms. Didelio alkoholio kiekio vartojimas sukelia staigias mirtis dėl vainikinių arterijų ligų. Be to, alkoholio vartojimas kelia grėsmę šeimai, darbui, skatina nusikalstamą elgseną, savižudybes, nelaimingus eismo atsitikimus.

Dažniausiai laisvėje nuteistųjų vartotas alkoholinis gėrimas – alus. 41,7 proc. nuteistųjų jį vartojo 1-2 kartus per savaitę. 80 proc. moterų pirmą kartą alkoholio pabandė 15-16 metų, 30,5 proc. vyrų iki - 12 metų. Anksčiau pradėti vartoti alkoholinius gėrimus yra linkę rūkantys nuteistieji nei nerūkantys [35].

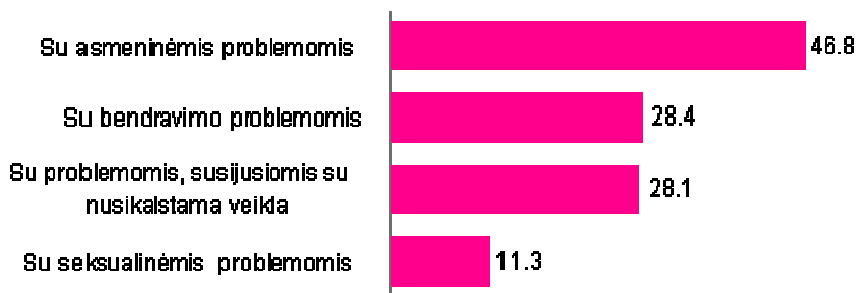
Dauguma (91%) Lietuvos gyventojų yra bent kartą gyvenime bandę alkoholinius gėrimus. Tie, kurie gėrė per savo gyvenimą daugiau nei 40 kartų yra laikomi reguliariais vartotojais, taigi moksleivių sveikatos ir gyvensenos tyrimo duomenimis penktadalis (20%) apklaustųjų yra reguliarius alkoholinių gėrimų vartotojai (4 pav.). Sąvoka „reguliarūs vartotojai“ išskirta remiantis 35 – osiose Europos šalyse atlikto Alkoholio ir kitų narkotikų vartojimo paplitimo 15-16 metų amžiaus mokinių tarpe tyrimo 2003 metų ataskaita. ESPAD 2003 m. tyrimo duomenimis, daugiau nei 40 kartų per savo gyvenimą alkoholi vartojo 38% respondentų (30,6% merginų ir 45,3% vaikinių) [15], [36].

Literatūros duomenimis, apie 40-60 proc. mirčių nuo tyčinių ir netyčinių traumų įvyksta dėl alkoholio vartojimo. Vilniaus gyventojų mirtingumo struktūroje mirtys dėl apsinuodijimo alkoholiu yra 13,2/100000 gyv. Mažiausią gyventojų mirčių riziką sukelia 2 litrai grynojo alkoholio vienam gyventojui per metus. 10 proc. sumažėjus žmogaus suvartoto alkoholio kiekiui, apie 20proc. sumažėja vyrų mirtingumas nuo alkoholio ir 5proc. mažiau nelaimingų atsitikimų, savižudybių ir žmogžudysčių tarp visų gyventojų [29].

Psichoaktyvių medžiagų vartojimo paplitimo tyrimo duomenimis, 17 metų amžiaus respondentai (28%) pirmą kartą alaus išgėrė būdami 14-15 metų. 17 metų amžiaus apklaustieji vyno, šampano pirmą kartą vartojo taip pat būdami 14-15 metų (29%), o stiprių alkoholinių gėrimų – būdami 16 metų (17%). Trečdalis 15 metų amžiaus apklaustųjų niekada nevirtavo alaus (30%), vyno ar šampano (31.3%), o 44% ir stiprių alkoholinių gėrimų [36].

Vaikinai (29%), pavartoję alkoholi, dažniau nei merginos (17%) buvo įsivėlę į muštynes. Pavartojus alkoholio daugiau 17 – mečių (39%), nei 15 – mečių (19%), buvo įsivėlę į kibirčą. 15 – mečiai (4%) lyginant su kitomis amžiaus grupėmis (16-17 metų po 15%), rečiausiai yra praradę pinigų ar kitų vertybių dėl to, jog buvo tuo metu vartoję alkoholio [36], [28].

Problemos, su kuriomis susidurta suvartojus alkoholi pateikiamos 4 pav.

4 pav. Problemos, su kuriomis susidurta suvartojus alkoholį (proc.)

PSO uždavinys Europos regiono šalims dėl alkoholio vartojimo: “visose šalyse alkoholio vartojimas neturi būti didesnis negu 6 litrai žmogui per metus ir turi būti lygus nuliui iki 15 metų amžiaus” [29]. Statistikos departamento duomenimis, Lietuvos gyventojų suvartojamo grynojo alkoholio kiekis didėja ir 2000 m. siekė 9,3 l. (1999 m. – 9,0 l., 1998 m. – 8,6 l.). Pastebimas abstinentų skaičiaus mažėjimas (1995 m. – 3,5 proc., 1999 m. – 2,5 proc.). L.Stankevičienė ir A.Zaborskis 1988 metais nustatė, kad Lietuvoje vartojusių alkoholį moksleivių yra 90,0 proc. [13].

Panašūs skaičiai (91 proc.) gauti 2000 m., ištyrus ŽIV rizikos veiksnių paplitimą tarp Vilniaus miesto 9-12 klasių moksleivių. Apsvaigusią bent kartą nuo alkoholio moksleivių 1988 metais Lietuvoje buvo 13,0proc., o Vilniaus moksleivių elgsenos tyrimo duomenimis, 2000 metais - net 43,3 proc. [27].

Lietuvoje neblaivūs asmenys padaro apie trečdalį visų užregistruotų nusikaltimų: 2000 m. neblaivūs asmenys padarė 7047 nusikaltimus (28,1 proc. nuo visų užregistruotų nusikaltimų), 2001 m. – 8210 nusikaltimų (30,8 proc.), o 2002 m. – 8644 nusikaltimus (net 33,6 proc.). Neblaivūs asmenys, padarę nusikalstamas veikas, dažnai net nesusimąsto apie jas ir kokias jie sukėlė pasekmes. Per 2002 metus 871 pataisos inspekcijų įskaitoje buvęs asmuo buvo nubaustas administracine tvarka už alkoholinių gėrimų vartojimą ar girtą pasirodymą viešoje vietoje. Tai sudaro 6,0 proc. nuo bendro pataisos inspekcijų įskaitoje esančių nuteistųjų skaičiaus ir net 33,4 proc. nuo bendro nubaustų administracine tvarka nuteistųjų skaičiaus [7].

Atliktas kriminologinis tyrimas parodė, kad Lietuvoje alkoholio vartojimas yra dažna aplinkybė, sąlygojusi nepilnamečių, padariusių smurtinius nusikaltimus, asmenybės formavimąsi. Nepilnamečiai vartoja alkoholį, sekdami nuo seno priimtais papročiais, siekdami pasilinksminti, pabrėžti savo svarbą ar subrendimą, pabėgti nuo realybės, bejėgiškumo,

depresijos, t.y. geriama draugiškais motyvais arba siekiant savo paties satisfakcijos (angl. – *escape drinking*) [20].

Būtina skirti atvejus, kai smurtinį nusikaltimą padaro nepilnametis, apskritai vartojantis alkoholį ar narkotines (toksines) medžiagas, ir atvejus, kai smurtinį nusikaltimą padaro nuo alkoholio ar kitų medžiagų apsvaigęs nepilnametis, kuris, galbūt, paprastai svaigiųjų medžiagų nevartoja. Pastarąją aplinkybę būtų sudėtinga laikyti įtakojančia nepilnamečio asmenybės formavimasi, kadangi vienkartinis alkoholio ar narkotikų suvartojimo faktas dažniausiai negali ir nespėja įtakoti nepilnamečio asmenybės formavimosi taip, kad jis vėliau imtų daryti smurtinius nusikaltimus. Šiuo atveju apsvaigimas nuo alkoholio ar narkotinių medžiagų nagrinėtinas kaip aplinkybė, sąlygojusi konkrečių nepilnamečių smurtinių nusikaltimų padarymą [19].

Kalbant apie nepilnamečių apsvaigimą smurtinių nusikaltimų darymo metu, atrankinio nepilnamečių smurtinio nusikalstamumo tyrimo duomenys [31], parodė, kad 23 proc. tirtų nusikaltimų padarė asmenys, apsvaigę nuo alkoholio. Tačiau A. Jatkevičius atlikęs tyrimą apie nepilnamečių smurtinio nusikalstamumo prevenciją pastebėjo, jog oficialios statistikos, kiek girtaujančių nepilnamečių ar nepilnamečių narkomanų padaro nusikaltimų, nėra. Iš 554 tirtų nusikaltimų 127 atvejais (23 proc.) tirtasis asmuo buvo apsvaigęs nuo alkoholio. Nusikaltimų darymo metu neblaivūs buvo ir pusė iš tirtų 18-20 m. amžiaus grupės asmenų (21 iš 41). Išanalizavus bendrojo nepilnamečių nusikalstamumo statistika, pastebima, kad smurtinius nusikaltimus nuo alkoholio ir narkotinių medžiagų apsvaigę nepilnamečiai padaro dažniau, nei bendrojo nepilnamečių nusikalstamumo atveju. Ši išvada svarbi, numatant teisinės nepilnamečių smurtinio nusikalstamumo prevencijos priemones [31].

1.3.3. Tabako vartojimas

Nuo rūkymo sukeltų ligų kasmet miršta 3,5 milijono žmonių, o kiekvieną dieną – apie 10 000. Rūkymas sąlygoja apie 20 proc. bendro Lietuvos gyventojų mirtingumo. Kasmet 7000 Lietuvos gyventojų miršta nuo rūkymo sukeltų ligų [26].

Rūkymas labai paplitęs Lietuvos pataisos įstaigose (85,3 proc. nuteistųjų). Anksčiau pradėti vartoti alkoholinius gėrimus yra linkę rūkantys nuteistieji nei nerūkantys. Pradėję rūkyti anksčiau, per dieną surūko statistiškai reikšmingai didesnę kiekį cigarečių [35].

Tyrimų duomenimis, 1994–2002 m. statistiškai reikšmingai padidėjo rūkymo dažnis tarp 11–15 metų Lietuvos paauglių. Lietuvoje 15-16 metų amžiaus moksleivių bent kartą per savo gyvenimą yra bandę rūkyti yra 87.4% berniukų ir 73.2% mergaičių (iš viso – 80.1%) Bandžusių ilgiau ar trumpiau rūkyti moksleivių skaičius šalies mokyklose per visą tyrimo laikotarpį pastoviai augo. Pastoviai rūkančių moksleivių yra 48.8% berniukų ir 32.7% mergaičių (iš viso 40.7%) [36].

ESPAD 2003 m. tyrimo duomenimis, bandžusių ilgiau ar trumpiau rūkyti moksleivių skaičius šalies mokyklose per visą ESPAD tyrimo laikotarpį pastoviai augo. Visai tokį pat procentą kaip Lietuva nurodo Austrija (80%). Mažai atsilieka Grenlandija (79%), Latvija (78%), Estija ir Vokietija (77%). Mažiausią procentą bent kartą per gyvenimą rūkusių nurodo Islandija (46%), Malta (48%), Graikija ir Turkija (50%). Aštuoni iš dešimties (84%) 15-17 metų vaikų globos namų auklėtiniai bandė nors kartą rūkyti cigaretes. Pusė (49%) apklaustų surūkė per visą savo gyvenimą daugiau nei 40 cigarečių [36].

Rūkančių vaikų procentas jau yra didesnis už suaugusiųjų. Pastaruoju metu Lietuvoje stebima suaugusių rūkanciu vyru mažėjimo tendencija gali greitai pasikeisti i blogąją pusę. Jei ir toliau daugės rūkančių mergaičių ir suaugusios jos neatsisakys rūkymo, galima tikėtis didesnių kūdikiu mirtingumo rodiklių, nes, kaip rodo Didžiosios Britanijos tyrimai, trečdalis perinatalinių mirčių gali būti siejama su motinos rūkymu nėštumo metu. Žinomos Pasaulio sveikatos organizacijos ir Pasaulio banko rekomendacijos didinti tabako gaminių mokesčius ir esami neginčijami įrodymai, kad kainos labai veiksmingai gali sumažinti vaikų rūkymą, tačiau tokia kainų politika Lietuvoje ignoruojama. Lietuvoje ignoruojamos ir kitos pažangios tabako kontrolės iniciatyvos, kurios negali neatsiliepti vaikų rūkymui [27].

1.4. Nepilnamečių nusikalstamumo prevencija

2003 m. priimta Nacionalinė nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa. Strateginis programos tikslas – sukurti naują nusikaltimų prevencijos ir kontrolės (principų, prioritetų, subjektų, organizavimo bei vadovavimo būdų) sistemos modelį, kurį panaudojus būtų sudarytos galimybės

nuosekliai ir kompleksiskai šalinti esmines nusikalstamumo priežastis ir sąlygas, racionaliai naudoti finansinius bei žmogiškuosius išteklius ir padidinti nusikaltimų prevencijos bei kontrolės Lietuvoje veiksmingumą. Taktiniai programos tikslai yra:

- 1) nustatyti pagrindinius nusikaltimų prevencijos ir kontrolės principus;
- 2) valstybės politikos nusikaltimų prevencijos ir kontrolės srityje nustatyti pagrindines nuostatas;
- 3) optimizuoti ir plėtoti nusikaltimų prevencijos ir kontrolės subjektų sistemą;
- 4) nustatyti prioritетines nusikaltimų prevencijos ir kontrolės kryptis.

23. Svarbiausi programos uždaviniai yra:

- 1) sudaryti prielaidas sukurti ir plėtoti veiksmingą nusikaltimų prevencijos ir kontrolės politikos įgyvendinimo mechanizmą;
- 2) išplėsti nusikaltimų prevencijos ir kontrolės subjektų sistemos ribas, naujai apibrėžti jų vaidmenį nusikaltimų prevencijos ir kontrolės veikloje;
- 3) plėtoti valstybės institucijų, visuomeninių organizacijų ir pilietinės bendruomenės, kitų institucijų, taip pat tarptautinį bendradarbiavimą organizuojant bei vykdančią nusikaltimų prevenciją ir kontrolę;
- 4) skatinti savivaldybių ir regionų valdymo institucijų iniciatyvas ir didesnę savarankiškumą sprendžiant viešojo saugumo užtikrinimo bei saugios gyvenamosios aplinkos klausimus;
- 5) didinti bendruomenės vaidmenį sprendžiant žmogaus ir visuomenės saugumo problemas.

Viena iš prioritetinių šios programos krypčių - vaikų ir jaunimo nusikalstamumo prevencija ir kontrolė [23].

Ataskaitoje apie Nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos priemonių planą 2005 m. pažymėta, jog jaunimo nusikalstamumo klausimais numatytos priemonės:

1. Parengti eksperimentinę nusikaltusių nepilnamečių ir nukentėjusiųjų sutaikymo programą bei šios programos įgyvendinimo projektą. Vykdytojai – viešoji įstaiga Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras, Teisės institutas, Teisingumo ministerija, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Vilniaus universitetas.
2. Palaikyti nuolatinius ryšius su socialinę prevenciją vykdančiomis institucijomis (apskričių viršininkų administracijomis, savivaldybėmis, švietimo, sveikatos apsaugos ir kitomis įstaigomis), asociacijomis ir gyventojais, siekiant gauti reikiamą informaciją apie šeimas, kuriose vaikai neprižiūrėti ar smurtaujama prieš juos; remiantis šia informacija, vykdyti įstatymų nustatytas vaiko teisių apsaugos ir gynimo funkcijas. Vykdytojai – teritorinės prokuratūros. nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa [33].

2. TYRIMO METODIKA IR APIMTIS

Tyrimo instrumento aprašymas. Apklausa buvo vykdoma 2007 m. sausio – gegužės mėnesių laikotarpyje Kauno pataisos namuose – tardymo izoliatoriuje. Tyrimo metu buvo apklausti visi 128

nuteistieji, kalintys Kauno pataisos namuose – tardymo izoliatoriuje. Tiriamųjų amžius svyravo nuo 14 metų iki 18 ir daugiau metų. Atliktas paplitimo tyrimas. Tyrimui buvo pasirinkta magistrantės parengta anoniminė anketa, kurią sudarė 55 klausimai. Pirmieji 16 klausimų buvo skirti išsiaiškinti respondentų demografinius duomenis. Sekančiais klausimais (17-31 kl.) norėta sužinoti apie respondentų žalingus įpročius (rūkymą, alkoholio, narkotikų vartojimą). 32-43 klausimai skirti fizinės prievartos, lytinių santykių, savižudybių problemoms išsiaiškinti. Paskutiniai klausimai (44-55) skirti respondentų pasitenkinimo gyvenimu nustatymui ir savo sveikatos vertinimui.

Anketas nuteistieji nepilnamečiai pildė dalyvaujant magistrantei ir pataisos namų – tardymo izoliatoriaus kontrolieriui. Nepilnamečiai nuteistieji buvo supažindinti su klausimynu ir jo pildymo taisyklėmis. Anketas respondentai užpildydavo per 20-25 minutes. Po apklausos anketos buvo surenkamos tuojau pat.

Etiniai tyrimo aspektai. Apklausiai atlikti gautas Kalėjimo departamento prie Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos sutikimas (rašto Nr. 150000-SJ-12, 2007-03-01). Tiriamieji apklausoje dalyvavo laisvanoriškai. Gautas sutikimas bendradarbiavimui. Taip pat buvo suteikta informacija apie šį tyrimo tikslą, tyrėjo funkcijas. Buvo informuota, jog bus išsaugotas jų anonimiškumas ir duomenys bus skelbiami tik statistiškai apdoroti, o tyrimo pagrindu bus rengiamos praktinės rekomendacijos.

Statistinė duomenų analizė. Statistiniai duomenų analizei buvo naudojamas programinis statistinių duomenų paketas „SPSS 11.0 for Windows“. Duomenų skirtumų patikimumas nustatytas pagal χ^2 kriterijų. Statistinio reikšmingumo lygmuo $p < 0,05$. Kai duomenys aprašomi keturlauke (2×2) dažnių lentelė ir kai tikėtinas stebėjimų skaičius buvo mažiau negu penki, papildomai skaičiuotas tikslus Fišerio (Fisher's) testas.

Dviem nepriklausomoms imtims buvo taikomas neparimetrinio palyginimo testas (Mann'o ir Whitney U testas). Kiekvienos imties rangai sumuojami atskirai. Jeigu teisinga nulinė hipotezė, t. y. kintamųjų skirstiniai vienodi, rangai bus pasiskirstę tarp grupių atsitiktiniu būdu. Priimamas sprendimas dėl statistinės hipotezės:

H₀: kintamųjų skirstiniai yra vienodi,

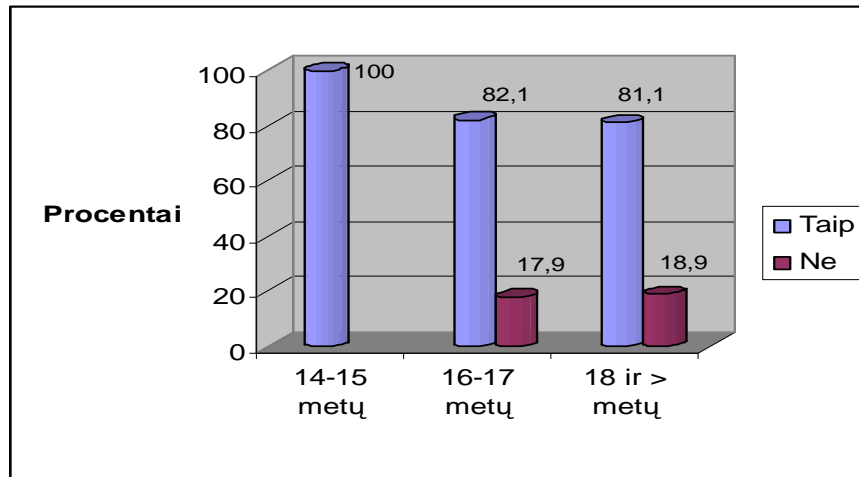
H₁: kintamųjų skirstiniai nėra vienodi.

Daroma išvada, kad skirstiniai skiriasi, jeigu p -reikšmė mažesnė už α ir skirstiniai nesiskiria, jeigu p -reikšmė didesnė už α arba jai lygi, čia α — reikšmingumo lygmuo.

3. TYRIMO REZULTATAI

3.1. Respondentų charakteristika

Didžioji dalis visų apklaustųjų respondentų tęsia mokslus laisvės atėmimo vietoje. Nagrinėjant pagal amžiaus grupes, galime pastebėti, jog mokslus tęsia visi 14-15 metų amžiaus grupės apklaustieji - 100 proc., 82,1 proc. 16 – 17 metų ir 81.1 proc. 18 ir > metų amžiaus grupės nepilnamečių (1 pav.).

1 pav. Atsakymai į klausimą ar respondentai tęsia mokslus laisvės atėmimo vietoje(proc.)

Respondentams buvo pateiktas klausimas apie tai, kuo jie domisi. Išanalizavus atsakymus pastebėta, kad laisvės atėmimo vietoje esantys nepilnamečiai labiausiai mėgsta žaisti kompiuterinius žaidimus. 14 – 15 metų amžiaus grupėje kompiuteriniais žaidimais žaidė 85,7 proc. respondentų, 16 – 17 metų ir 18 ir > metų amžiaus grupėse - atitinkamai 59,5 proc. ir 56, 8 proc.

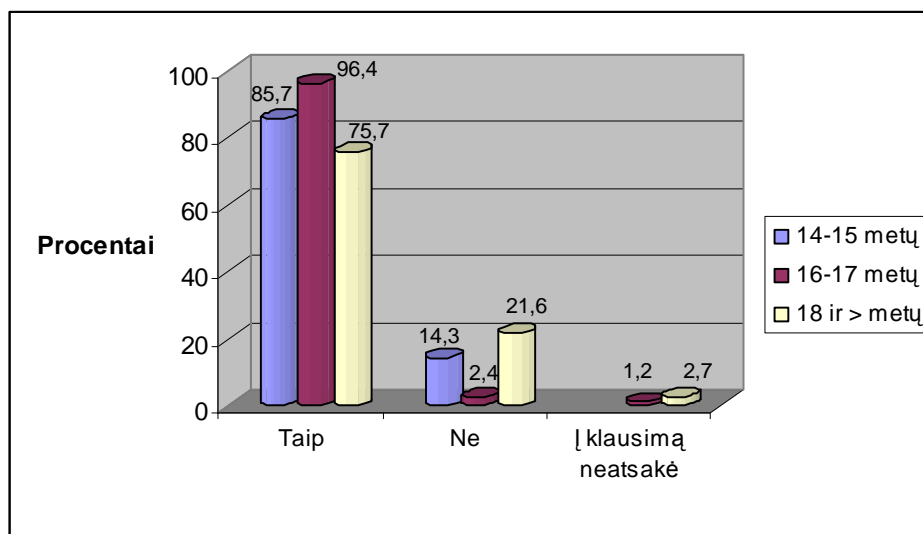
16 – 17 metų ir 18 ir > metų amžiaus grupių nepilnamečiai mėgsta sportuoti (54,8 proc. ir 59,5 proc.). Taip pat nustatyta, jog tokį pomėgį, kaip vaikščioti gatvėmis su draugais įvardijo 71,4 proc. 14 – 15 metų ir 51,2 proc. 16 – 17 metų amžiaus grupių respondentų (1 lentelė).

1 lentelė. Respondentų pomėgiai

Jūsų pomėgiai?				
	14 – 15 metų	16 – 17 metų	18 ir > metų	

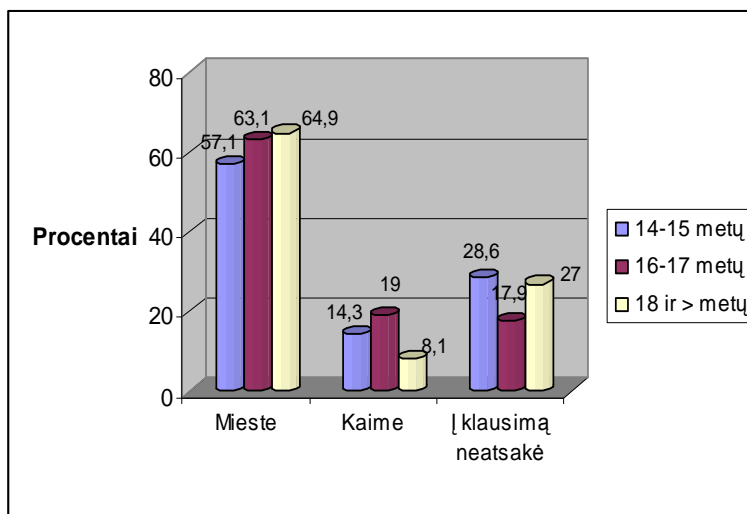
1.	Žaidžiate lošimo automatais	14,3 %	17,9 %	8,1 %
2.	Sportuojate	14,3 %	54,8 %	59,5 %
3.	Žaidžiate kompiuterinius žaidimus	85,7 %	59,5 %	56,8 %
4.	Mėgstate megzti, siūti, drožinėti	0,0 %	7,1 %	5,4 %
5.	Žaidžiate azartinius žaidimus	28,6 %	27,4 %	13,5 %
6.	Mėgstate leisti laisvalaikį kavinėje, diskotekoje	0,0 %	19,0 %	32,4 %
7.	Mėgstate su draugais vaikščioti gatvėmis	71,4 %	51,2 %	21,6 %
8.	Mėgstate groti muzikos instrumentais	0,0 %	0,0 %	0,0 %
9.	Mėgstate nieko neveikti	14,3 %	14,3 %	5,4 %
10.	Mėgstate dainuoti, šokti	0,0 %	7,1 %	2,7 %

Atliekant tyrimą, respondentams buvo pateiktas klausimas, ar jiems patinka sportuoti. Analizuojant atsakymus paaiškėjo, jog daugumai nuteistųjų nepilnamečių patinka sportuoti. Tai įvardijo 85,7 proc. 14 – 15 metų, 96,4 proc. 16 – 17 metų ir 75,7 proc. 18 ir > metų amžiaus grupių nuteistųjų (2 pav.).

2 pav. Respondentų atsakymai ar jiems patinka sportuoti (proc.)

Didžioji dalis visų amžiaus grupių apklaustųjų nepilnamečių prieš patenkant į laisvės atėmimo vietą gyveno mieste: 57,1 proc. 14 – 15 metų, 63,1 proc. 16 – 17 metų ir 64,9 proc. 18 ir > metų. Kaime gyveno 28,6 proc. 14 – 15 metų, 17,9 proc. 16 – 17 metų ir 27 proc. 18 ir > metų amžiaus (3 pav).

3 pav. Respondentų gyvenamoji vieta (proc.)

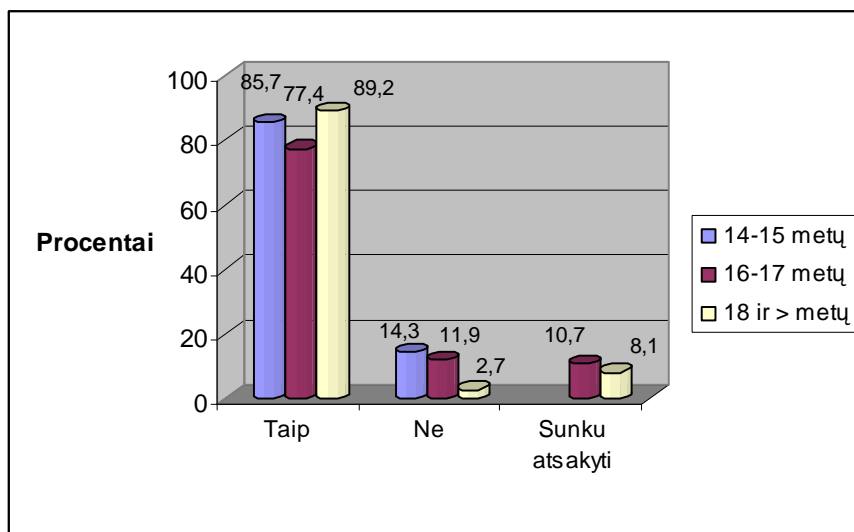
3.2 . Respondentų nusikaltimų priežastys

Paaugliai padaro nusikaltimus dėl įvairių priežasčių. Todėl norėdami išsiaiškinti, kodėl respondentai padarė nusikaltimą, pateikėme klausimą apie tai. Pagrindine priežastimi visų amžiaus grupių respondentai įvardijo nusikaltimo pasekmių nežinojimą („nepagalvojau apie pasekmes“): 57,1 proc. 14 – 15 metų, 53,6 proc. 16 – 17 metų ir 56,8 proc. 18 ir > metų amžiaus grupių nuteistųjų. 29,8 proc. 16 – 17 metų ir 24,3 proc. apklaustųjų nusikaltimą padarė susigundę lengvu grobiu (2 lentelė).

2 lentelė. Nusikaltimo priežastys

Kodėl padarėte nusikaltimą?				
		14 – 15 metų	16 – 17 metų	18 ir > metų
1.	Iš neturėjimo ką veikti	28,6 %	4,8 %	8,1 %
2.	Nepagalvojo apie pasekmes	57,1 %	53,6 %	56,8 %
3.	Privertė	0.0 %	2,4 %	0.0 %
4.	Susigundė lengvu grobiu	0.0 %	29,8 %	24,3 %
5.	2 ir 4 atsakymai kartu	14,3 %	7,1%	5,4 %
6	1 ir 4 atsakymai kartu	0.0 %	2,4 %	0.0 %
7.	2, 3 ir 4 atsakymai kartu	0.0 %	0.0 %	2,7%

Respondentams pateikus klausimą, ar jie gailisi patekę į laisvės atėmimo vietą, didžioji dauguma visų amžiaus grupių respondentų atsakė teigiamai: 85,7 proc. 14 – 15 metų, 77,4 proc. 16 – 17 metų ir 89,2 proc. 18 ir > metų amžiaus (4 pav.).

4 pav. Respondentų atsakymai į klausimą, ar jie gailisi patekę į laisvės atėmimo vietą (proc.)

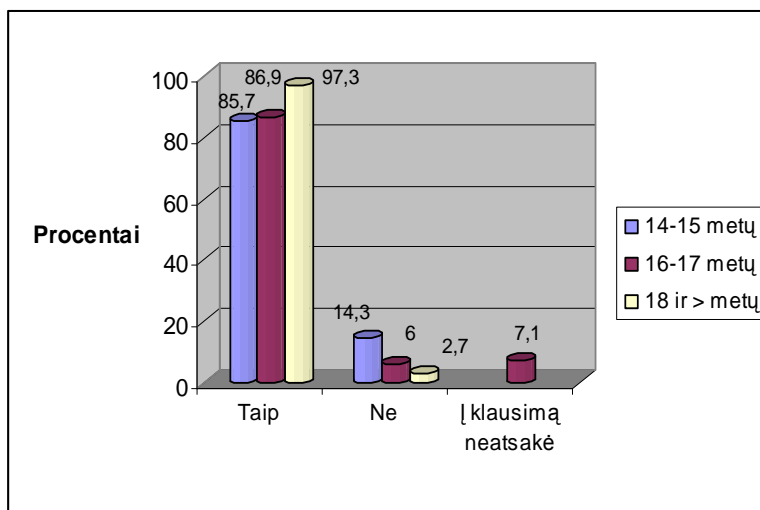
Respondentams buvo pateiktas klausimas kiek kartų jie buvo teisti. Analizuojant atsakymus pastebėta, jog daugiausiai 16 – 17 ir 18 ir > metų amžiaus grupių nepilnamečių kalėjo po 3 – 4 kartus (atitinkamai 42,9 proc. ir 45,9 proc.). Visų amžiaus grupių respondentai teigė, jog kalėjo po 5 – 6 kartus: 14 – 15 metų amžiaus grupėje tokių respondentų buvo 28,6 proc, 16 – 17 – 25,0 proc., 18 ir > metų amžiaus grupėje 5,5 proc (3 lentelė).

3 lentelė. Kiek kartų buvo teisti

		Kiek kartų buvote nuteistas?		
		14 – 15 metų	16 – 17 metų	18 ir > metų
1.	1 -2 kartai	57,1 %	31,0 %	32,4 %
2.	3 – 4 kartai	14,3 %	42,9 %	45,9 %
3.	5 – 6 kartai	28,6 %	25,0 %	18,9 %

3.3. Rūkymo, alkoholio ir narkotinių medžiagų vartojimo paplitimas

Moksliniais tyrimais pagrįstų duomenų apie Lietuvos nuteistųjų nepilnamečių rūkymo paplitimą nėra gausu. Todėl respondentams buvo pateiktas klausimas, ar jie rūko. Analizuojant atsakymus paaiškėjo, jog didžioji dauguma visų amžiaus grupių nuteistųjų nepilnamečių rūko: 85,7 proc. 14 -15 metų, 86,9 proc. 16 – 17 metų ir 97,3 proc. 18 ir > metų amžiaus (5 pav.)

5 pav. Rūkymo paplitimas pagal amžiaus grupes (proc.)

Atlikus tyrimą nustatyta, kad dauguma visų amžiaus grupių respondentų rūkyti pradėjo būdami 9 – 10 metų: 42,9 proc. 14 – 15 metų, 39,3 proc – 16 - 17 metų ir 27,0 proc. – 18 ir > metų (4 lentelė.)

4 lentelė. Amžius, kai respondantai pradėjo rūkyti

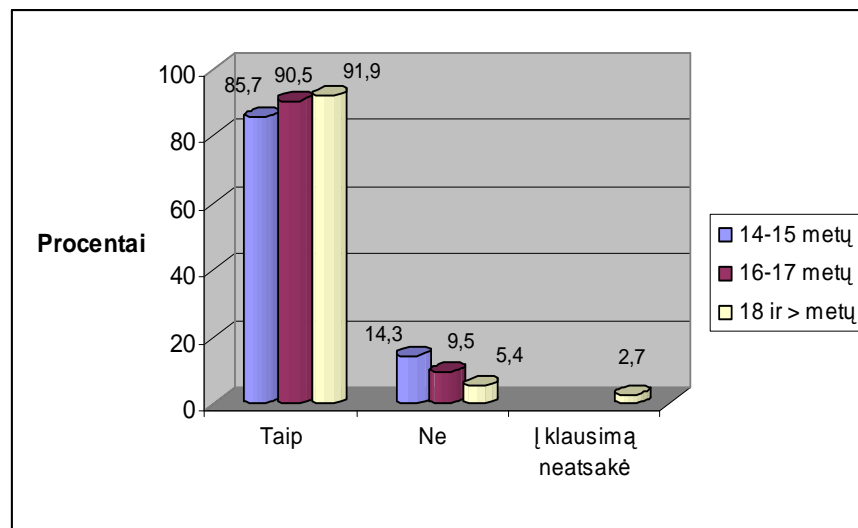
		Kiek jums buvo metų kai pradėjote rūkyti?		
		14 – 15 metų	16 – 17 metų	18 ir > metų
1.	9 – 10 metų	42,9 %	39,3 %	27,0 %
2.	11 – 12 metų	28,6 %	17,9 %	24,3 %
3.	13 – 14 metų	14,3 %	26,2 %	29,7 %
4.	15 – 16 metų	0,0 %	6,0 %	13,5 %

Respondentams buvo pateiktas klausimas apie tai kiek cigarečių jie surūko per dieną. Išanalizavus tyrimo rezultatus pastebėta, jog 28,6 proc 14 – 15 metų nepilnamečių per dieną surūko 6-10 cigarečių, 28,6 proc. – 11-15 cigarečių ir 28,6 – 20 ir > cigarečių. 16 – 17 metų amžiaus grupėje 20,2 proc. respondentų per dieną surūko 11-15 cigarečių, 28,6 proc. – 16-20 cigarečių, 16,7 proc. – 20 ir > cigarečių. 18 ir > metų amžiaus grupėje 21,6 proc respondentų per dieną surūko 6-10 cigarečių, 18,9 proc. – 11-15 cigarečių, 18,9 proc.- 16-20 cigarečių ir 18,9 proc. 20 ir > cigarečių (5 lentelė).

5 lentelė. Surūkomų cigarečių kiekis per dieną

		Kiek per dieną surūkote cigarečių?		
		14 – 15 metų	16 – 17 metų	18 ir > metų
1.	1 – 5 cigaretės	0,0 %	13,1%	16,2%
2.	6 – 10 cigarečių	28,6 %	16,7%	21,6%
3.	11 – 15 cigarečių	28,6 %	20,2%	18,9 %
4.	16 – 20 cigarečių	0,0 %	28,6%	18,9 %
5.	20 ir > cigarečių	28,6 %	16,7 %	18,9 %

Respondentams pateikus klausimą, ar jie vartoja alkoholį, paaiškėjo, kad didžioji dauguma nuteistųjų nepilnamečių vartoja alkoholį. Respondentai pasiskirstė sekančiai: 85,7 proc. 14-15 metų amžiaus, 90,5 proc. 16-17 metų amžiaus, 91,9 proc. 18 ir > metų amžiaus grupėje (6 pav.).

6 pav. Alkoholio vartojimas pagal amžiaus grupes (proc.)

Apklausiant nuteistuosius apie dažniausiai jų vartojamus alkoholinius gėrimus paaiškėjo, jog labiausiai tarp nepilnamečių nuteistųjų yra paplitę lengvieji alkoholiniai gėrimai t.y. alus (atitinkamai 85,7 proc., 85,7 proc., 86,5 proc. pagal amžiaus grupes) ir sidras (atitinkamai 71,4 proc., 73,8 proc., 54,1 proc.). Trečioje vietoje pagal populiarumą yra degtinė. Ją vartoja 42,9 proc. 14 – 15 metų, 66,7 proc. 16 – 17 metų ir 73,0 proc. 18 ir > metų amžiaus nuteistųjų nepilnamečių (6 lentelė).

6 lentelė. Dažniausiai vartojami alkoholiniai gėrimai

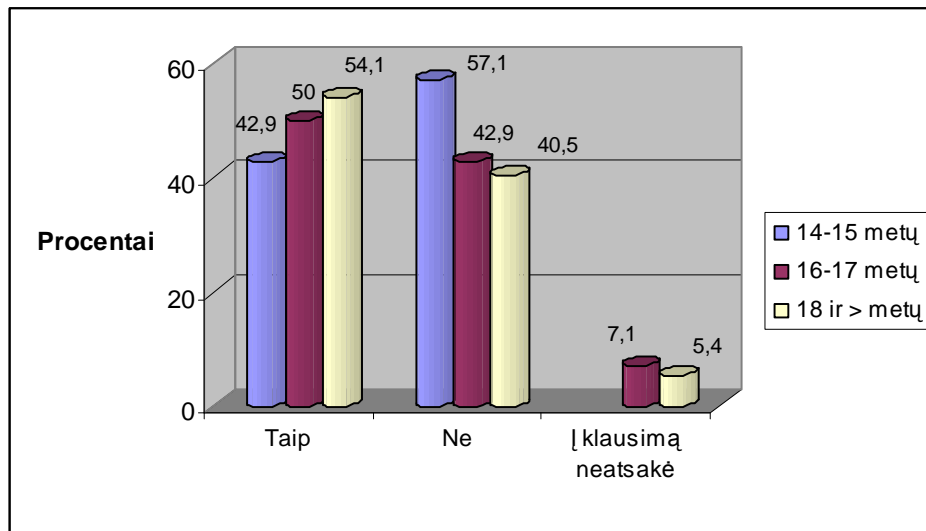
		Kokius alkoholinius gėrimus dažniausiai vartojate?		
		14 – 15 metų	16 – 17 metų	18 ir > metų
1.	Viskis	0.0 %	8,3 %	2,7 %
2.	Sidras	71,4 %	73,8 %	54,1 %
3.	Konjakas	0.0 %	1,2 %	5,4 %
4	Alus	85,7 %	85,7 %	86,5 %
5	Šampanas	14,3 %	22,6 %	40,5 %
5.	Vynas	0.0 %	28,6 %	29,7 %
7	Kokteiliai	14,3 %	21,4 %	21,6 %
8	Likeriai	0.0 %	8,3 %	8,1 %
9	Degtinė	42,9 %	66,7 %	73,0 %
10	Samanė	28,6 %	22,6 %	21,6 %

Nepilnamečiams nuteistiesiems buvo pateiktas klausimas, kada jie pradėjo vartoti alkoholį. Dažniausiai vartojo alkoholį budami 9-10 metų : 14-15 metų amžiaus grupėje – 42,8 proc., 16-17 metų – 21,4 proc., 18 ir > metų – 35,1 proc. (7 lentelė).

7 lentelė. Amžius, kai respondentai pradėjo vartoti alkoholį

		Kiek jums buvo metų kai pradėjote vartoti alkoholį?		
		14 – 15 metų	16 – 17 metų	18 ir > metų
1.	9 – 10 metų	42,8 %	21,4 %	35,1 %
2.	11 – 12 metų	14,2%	26,2 %	21,6 %
3.	13 – 14 metų	14,2 %	21,4 %	27,0 %
4.	15 – 16 metų	0,0 %	8,3 %	2,7 %
5.	17 – 18 metų	0,0 %	0,0%	2,7 %

Nepilnamečiams nuteistiesiems buvo pateiktas klausimas, ar jie vartoja narkotikus. Pusė apklaustųjų į šį klausimą atsakė teigiamai. Pagal amžių apklaustieji pasiskirstė sekančiai: 42,9 proc. 14-15 metų, 50,0 proc. 16 – 17 metų, 54,1 proc. 18 ir > metų. 7,1 16 – 17 metų ir 5,4 proc. 18 ir > metų amžiaus respondentų į klausimą neatsakė. (7 pav.).

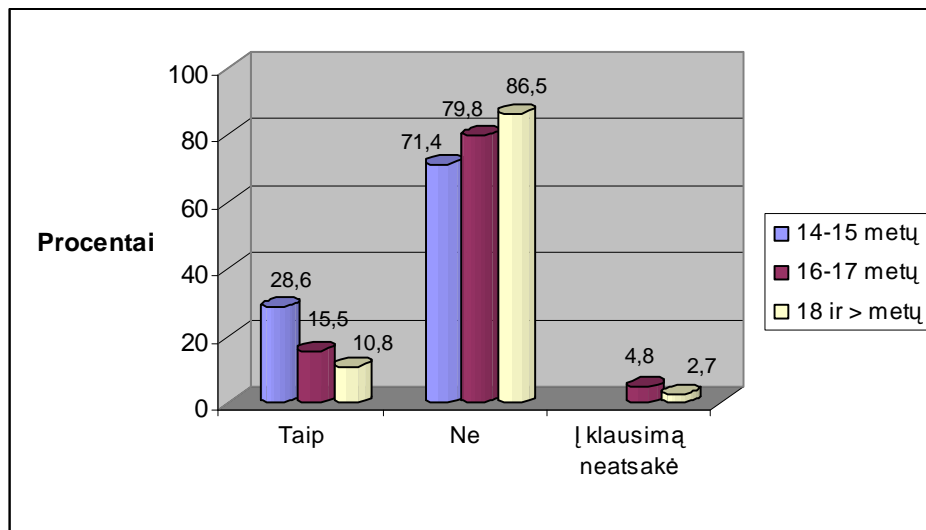
7 pav. Narkotikų vartojimas pagal amžiaus grupes (proc.)

Respondentams buvo užduotas klausimas apie tai, kokias narkotines medžiagas jie dažniausiai vartoja. Atsakymai į šį klausimą pasiskirstė labai įvairiai. 14 - 15 metų amžiaus grupėje vyravo marihuana (42,9 proc.), 16 - 17 metų paaugliai teigė, jog dažniausiai vartoja amfetaminą – 39,3 proc, toliau sekė hašišas – 27,4 proc. ir extazi – 25,0 proc. 18 ir > metų amžiaus grupėje vyravo amfetaminas – 37,8 proc., hašišas – 32,4 proc. ir Extazi – 29,7 proc. (8 lentelė).

8 lentelė. Dažniausiai vartojamos narkotinės medžiagos

Kokias narkotines medžiagas vartojate?		14 – 15 metų	16 – 17 metų	18 ir > metų
1.	Marihuana	42,9 %	19,0 %	40,5 %
2.	Krekas	0,0 %	1,2 %	0,0 %
3.	Amfetaminas	14,3 %	39,3 %	37,8 %
4.	Aguonų nuoviras	14,3 %	10,7 %	5,4 %
5.	Extazi	0,0 %	25,0 %	29,7 %
5.	Hašišas	0,0 %	27,4 %	32,4 %
7.	Kokainas	0,0 %	10,7 %	10,8 %
8.	Metamfetaminas	0,0 %	10,7 %	2,7 %
9.	LSD	0,0 %	7,1 %	16,2 %
10.	Kartu su alkoholiu	0,0 %	9,5 %	13,5 %

Respondentai buvo paklausti, ar jie uosto klijus, aerosolius, acetoną, benzina. Į šį klausimą didžioji dauguma apklaustųjų atsakė neigiamai. 28,6 proc. 14 – 15 metų amžiaus, 15,5 proc. 16 – 17 metų amžiaus ir 10,8 proc. 18 ir > metų apklaustųjų į šį klausimą atsakė teigiamai. 4,8 proc. 16 – 17 metų ir 2,7 proc. 18 ir > metų amžiaus respondentai į klausimą neatsakė (8 pav.).

8 pav. Respondentų atsakymai į klausimą, ar jie uosto klijus, aerozolių, acetoną, benzimą

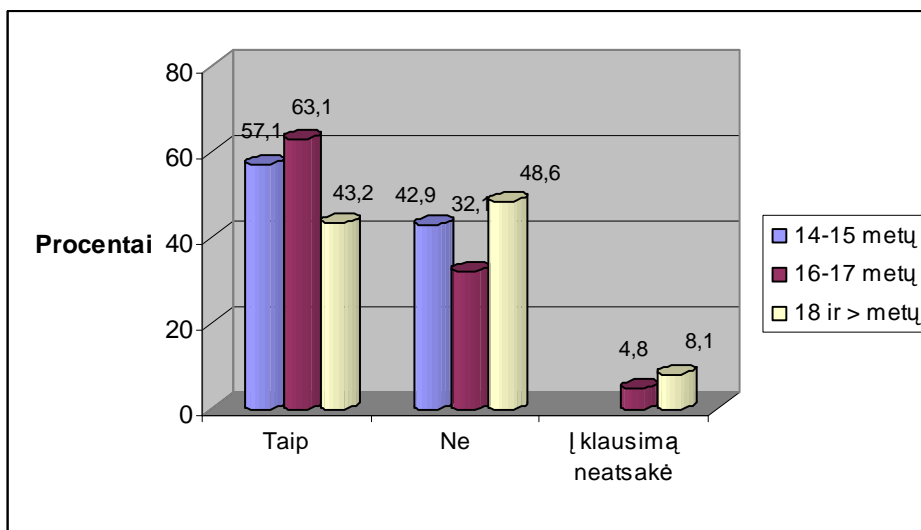
Paklausti, kodėl vartoja narkotines medžiagas, 28,6 proc. 14 – 15 metų amžiaus respondentų nurodė, jog vartoja todėl, kad narkotikai suteikia malonumą, 28,6 proc. – nenorą išsiskirti iš draugų. 16 – 17 metų ir 18 ir > metų amžiaus nuteistieji nurodė, jog narkotikai jiems suteikia malonumą (atitinkamai 29,8 proc. ir 32,4 proc.) ir nuo jų pasidaro linksma (atitinkamai 32,1 proc. ir 32,4 proc.). Priklausomybę nuo narkotinių medžiagų įvardijo 7,1 proc. 14 – 15 metų ir 5,4 proc. 18 ir > metų amžiaus grupių respondentai (9 lentelė).

9 lentelė. Kodėl vartoja narkotines medžiagas.

Kodėl vartojate narkotines medžiagas?		14 – 15 metų	16 – 17 metų	18 ir > metų
1.	Noras užmiršti savo problemas	0.0 %	13,1 %	8,1 %
2.	Iš neturėjimo ką veikti	0.0 %	9,5 %	10,8 %
3.	Suteikia malonumą	28,6 %	29,8 %	32,4 %
4.	Nenoras išsiskirti iš draugų	28,6 %	1,2 %	0.0 %
5.	Pasidaro linksma	14,3 %	32,1 %	32,4 %
5.	Esate priklausomas	0.0 %	7,1 %	5,4 %

3.4. Respondentų psichikos sveikatos problemos

Respondentams buvo pateiktas klausimas apie tai, ar jie buvo patyrę fizinę prievartą. Vertinant respondentų atsakymus pastebėta, kad 57,1 proc. 14 – 15 metų amžiaus, 63,1 proc. 16 – 17 metų ir 43,2 proc. 18 ir > metų amžiaus grupių nuteistųjų buvo patyrę fizinę prievartą (9 pav.).

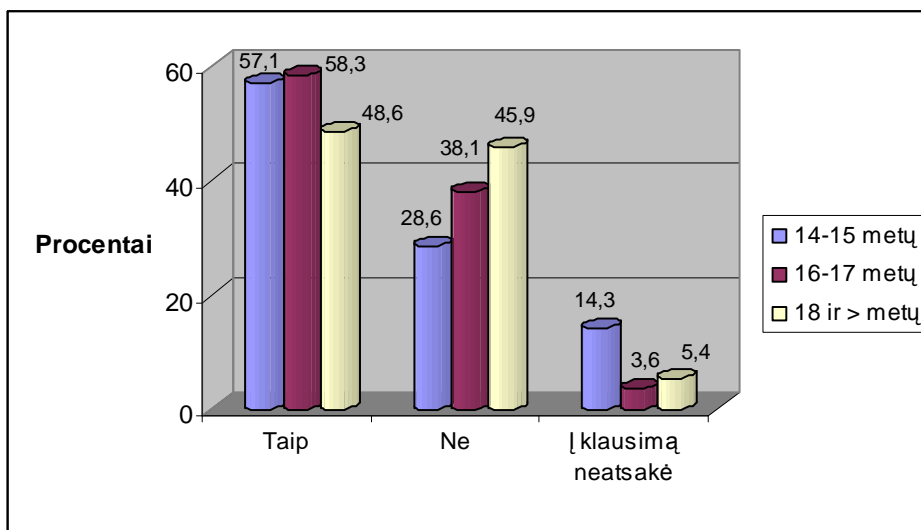
9 pav. Fizinės prievartos patyrimas pagal amžiaus grupes (proc.)

Paklausti, kokius jausmus nepilnamečiai nuteistieji patyrė po patirtos fizinės prievartos, visų amžiaus grupių respondentai įvardijo pyktį (atitinkamai 42,9 proc., 42,9 proc. ir 35,1 proc.). 11,9 proc. 16 – 17 metų nuteistųjų jautėsi niekam nereikalingi, 14,3 proc. jautėsi pažeminti. 18,9 proc. 18 ir > metų amžiaus nuteistųjų patirus fizinę prievartą kyla noras atkeršyti visam pasauliui (10 lentelė).

10 lentelė. Respondentų jausmai po patirtos fizinės prievartos

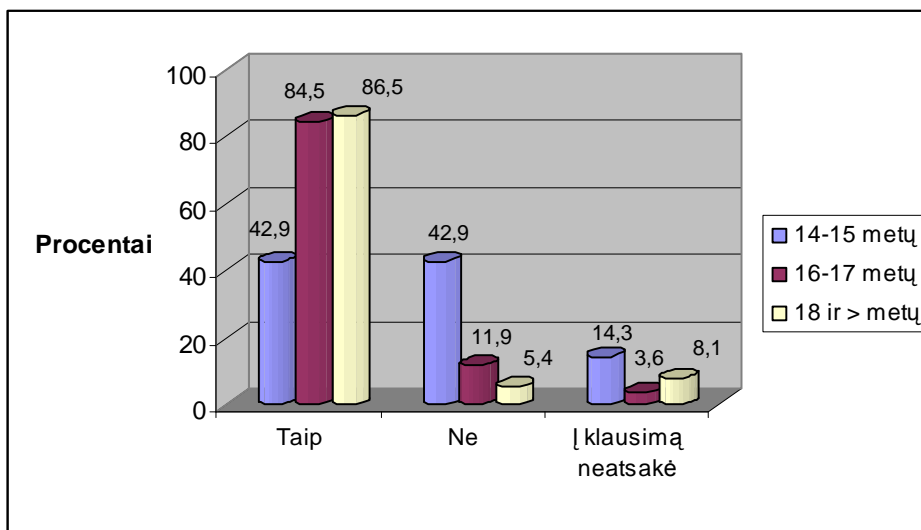
Kaip jaučiatės patyrę fizinę prievartą		14 – 15 metų	16 – 17 metų	18 ir > metų
1.	Tampate piktas	42,9%	42,9 %	35,1 %
2.	Jaučiatės niekam nereikalingas	0,0 %	11,9 %	5,4 %
3.	Nieko nejaučiate	14,3 %	6,0 %	2,7 %
4.	Jaučiatės pažemintas	14,3 %	14,3 %	8,1 %
5.	Kyla noras atkeršyti visam pasauliui	14,3 %	22,6 %	18,9 %

Į pateiktą klausimą, ar naudojo fizinę prievartą prieš kitą asmenį, 57,1 proc. 14 – 15 metų, 58,3 proc. 16 – 17 metų ir 48,6 proc. 18 ir > metų amžiaus grupių nuteistieji atsakė teigiamai. Į klausimą neatsakė 14,3 proc. 14 – 15 metų, 3,6 16 – 17 metų ir 5,4 18 ir > metų amžiaus grupių respondentų (10 pav.).

10 pav. Fizinės prievartos naudojimas prieš kitą asmenį (proc.)

Vertinant respondentų atsakymus į klausimą, ar jie turėjo lytinių santykių, pastebėta, jog 42,9 proc. 14 – 15 metų, 85,5 proc. 16 – 17 metų ir 86,5 proc. 18 ir > metų amžiaus grupių nuteistųjų turėjo lytinius santykius. 14,3 proc. 14 – 15 metų, 3,6 proc. 16 – 17 metų ir 8,1 proc. 18 ir > metų amžiaus grupių apklaustųjų į šį klausimą neatsakė (11 pav.).

11 pav. Atsakymai į klausimą ar respondentai turėjo lytinių santykių (proc.)

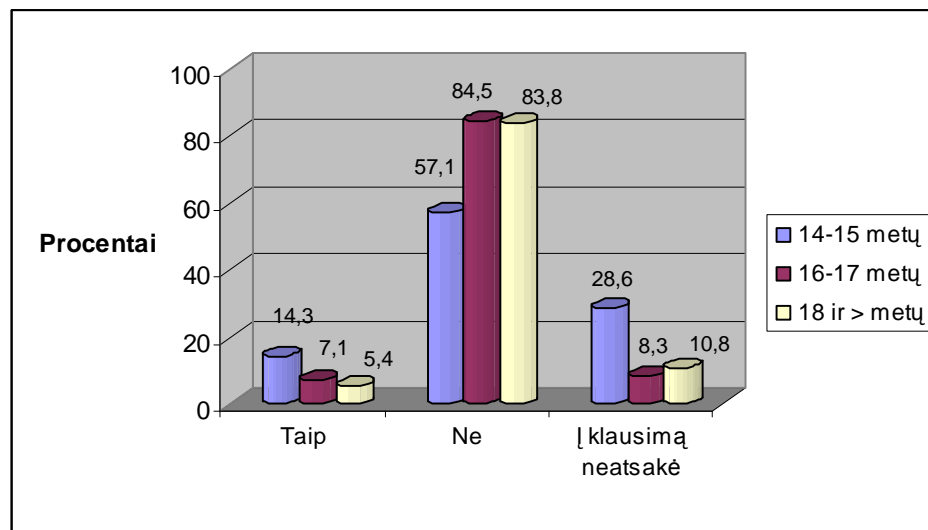
Respondentams buvo pateiktas klausimas, kodėl jie pradėjo lytinį gyvenimą. Didžioji dauguma 16 – 17 metų ir 18 ir > metų amžiaus respondentų teigė, jog buvo išimylėję (atitinkamai 58,3 proc. ir

62,2 proc.). Daugiau nei pusė (57,1 proc.) 14 – 15 metų amžiaus grupės apklaustųjų į šį klausimą neatsakė (11 lentelė).

11 lentelė. Kodėl respondentai pradėjo lytinį gyvenimą

Kodėl pradėjote lytinį gyvenimą?		14 – 15 metų	16 – 17 metų	18 ir > metų
1.	Buvote įsimylėjęs	14,3 %	58,3 %	62,2 %
2.	Norėjote būti pripažintas tarp draugų	14,3 %	14,3 %	13,5 %
3.	Norėjote pasijusti mylimu	14,3 %	10,7 %	13,5 %

Lytinius santykius prieš savo norą didžioji dalis visų amžiaus grupių nuteistųjų neigė (atitinkamai 57,1 proc, 84,5 proc. ir 83,8 proc.). 28,6 proc. 14 – 15 metų amžiaus respondentų teigė, jog turėjo lytinius santykius prieš savo norą (12 pav.).

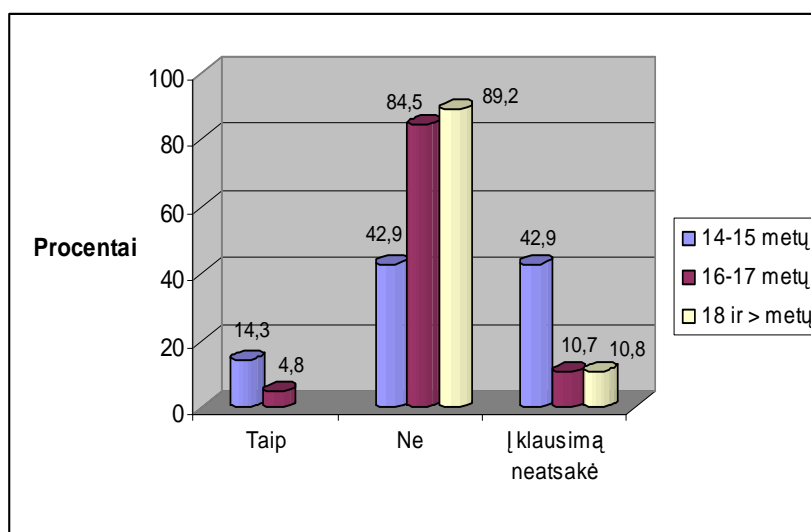
12 pav. Lytiniai santykiai prieš savo norą (proc.)

Nuteistieji nepilnamečiai lytinio gyvenimo pradžią nurodė labai įvairiai. 14,3 proc. 14 – 15 metų nuteistųjų teigė, jog lytinį gyvenimą pradėjo būdami 9 – 10 metų, 14,3 proc. – 11-12 metų, 14,3 proc. – 13-14 metų. Pastebėta, jog daugiau nei pusė (57,1 proc.) šios amžiaus grupės respondentų į klausimą neatsakė. Daugiau nei pusė (51,2 proc.) 16 – 17 metų nepilnamečių lytinį gyvenimą pradėjo 13-14 metų. 35,1 proc. 18 ir > metų amžiaus grupės nuteistųjų teigė, jog lytinį gyvenimą pradėjo būdami 13-14 metų (12 lentelė).

12 lentelė. Respondentų lytinio gyvenimo pradžia

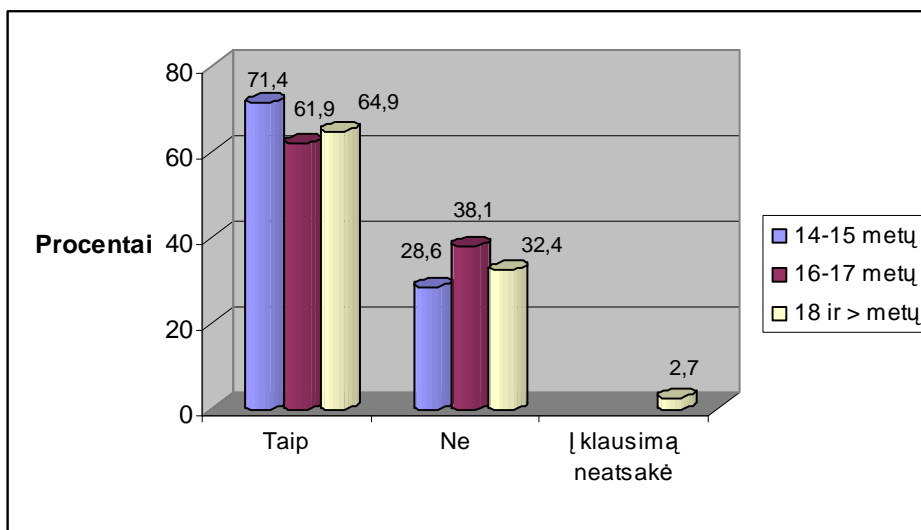
Kiek Jums buvo metų, kai pirmą kartą turėjote lytinius santykius?		14 – 15 metų	16 – 17 metų	18 ir > metų
1.	9 – 10 metų	14,3 %	4,8 %	0,0 %
2.	11 – 12	14,3 %	6,0 %	8,1 %
3.	13 – 14 metų	14,3 %	51,2 %	35,1 %
4.	15 – 16 metų	0,0 %	25,0 %	43,2 %
5.	17 – 18 metų	0,0 %	1,2 %	2,7%

Su savo lyties atstovais dauguma visų amžiaus grupių nuteistųjų nepilnamečių lytinių santykių teigė neturėję (atitinkamai 42,9 proc., 84,5 proc., 89,2 proc.). 14, 3 proc. 14 -15 metų ir 4,8 proc. 16 – 17 metų amžiaus nuteistieji tvirtino turėję santykių su savo lyties atstovais. Tačiau daugiau nei pusė (64,4 proc) apklaustųjų į šį klausimą neatsakė. Daugiausiai (42,9 proc.) į šį klausimą neatsakė 14 – 15 metų paaugliai (13 pav.).

13 pav. Lytiniai santykiai su savo lyties atstovais (proc.)

Respondentams buvo pateiktas klausimas, ar jie galvojo apie savižudybę. Vertinant atsakymus pastebėta, kad didžioji dauguma visų amžiaus grupių nuteistųjų nepilnamečių galvojo apie savižudybę: 71,4 proc. 14 – 15 metų, 61,9 proc. 16 – 17 metų ir 64,9 proc. 18 ir > metų amžiaus grupių nuteistųjų (14 pav.).

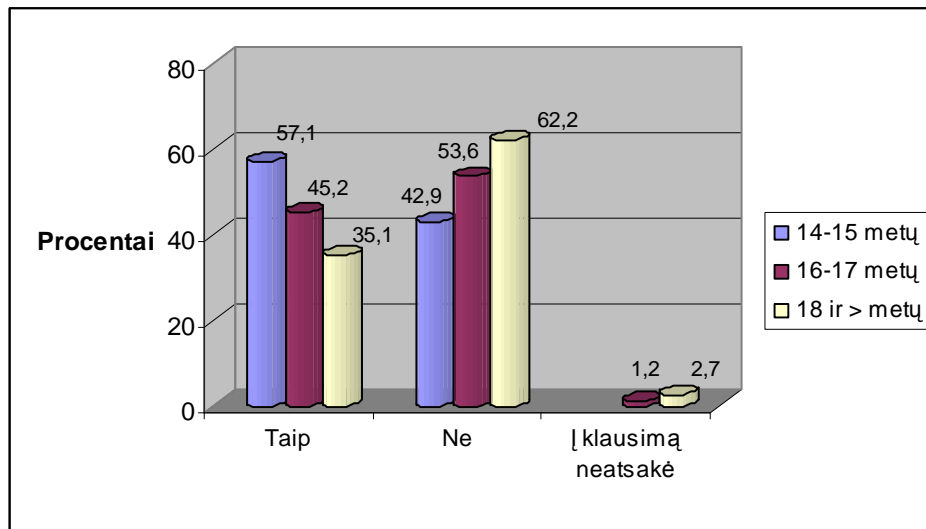
14 pav. Atsakymas į klausimą ar respondentai galvoja apie savižudybę (proc.)

Pagrindinė priežastis dėl kurios nepilnamečiai nuteistieji galvoja apie savižudybę visose amžiaus grupėse ta pati – „viskas atsibodo“. Šią priežastį įvardijo 57,1 proc. 14 – 15 metų amžiaus, 33,3 proc. 16 – 17 metų ir 40,5 proc. 18 ir > metų amžiaus grupių respondentai. 42,9 proc. 14 – 15 metų ir 28,6 proc. 16 – 17 metų amžiaus paauglių nurodė, jog galvoja apie savižudybę patyrę didelį sukrėtimą gyvenime. 27,0 proc. 18 ir > metų amžiaus nuteistųjų galvoja apie savižudybę norėdami pabėgti nuo problemų (13 lentelė).

13 lentelė. Priežastys, dėl kurių respondentai galvoja apie savižudybę

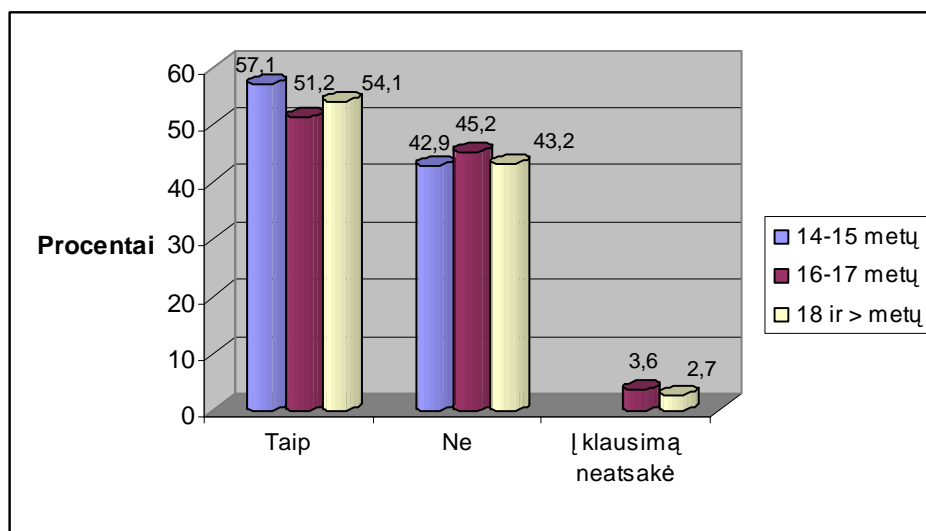
Dėl kokių priežasčių galvojote apie savižudybę?		14 – 15 metų	16 – 17 metų	18 ir > metų
1	Norėjote pabėgti nuo problemų	0,0 %	22,6 %	27,0 %
2	Jautėte vienišumą	0,0 %	11,9 %	2,7 %
3	Patyrėte didelį sukrėtimą gyvenime	42,9 %	28,6 %	18,9 %
4	Jautėte neviltį	0,0 %	25,0 %	13,5 %
5	Jums viskas atsibodo	57,1 %	33,3 %	40,5 %

Respondentams buvo pateiktas klausimas, ar jie bandė žudyti. Daugiau nei pusė (57,1 proc.) 14 – 15 metų paauglių į šį klausimą atsakė teigiamai. 45,2 proc. 16 – 17 metų nepilnamečių ir 35,1 proc. 18 ir > metų amžiaus nuteistųjų taip pat teigė, jog bandė nusižudyti. Į klausimą neatsakė 1,2 proc. 16 – 17 metų ir 2,7 proc. 18 ir > metų nuteistųjų (15 pav.).

15 pav. Respondentų bandymai žudytis (proc.)

Respondentams buvo pateiktas klausimas, ar jie yra patenkinti savo gyvenimu. Vertinant tyrimo rezultatus pastebėta, jog daugiau nei pusė visų trijų amžiaus grupių nuteistųjų į šį klausimą atsakė teigiamai: 57,1 proc. 14 – 15 metų, 51,2 proc. 16 – 17 metų ir 54,1 proc. ($\chi^2 = 16,27$; IIs = 2; $p < 0,05$) 18 ir > metų amžiaus nuteistųjų nepilnamečių. Į klausimą neatsakė 3,6 proc. 16 – 17 metų ir 2,7 proc. 18 ir > metų respondentų (16 pav.).

16 pav. Respondentų pasitenkinimas gyvenimu (proc.)

Nors daugiau nei pusė apklaustųjų nepilnamečių teigė, jog jie yra patenkinti savo gyvenimu, tačiau paprašyti įvardinti, kodėl yra patenkinti, didžioji dalis visų amžiaus grupių respondentų į klausimą neatsakė: 42,9 proc. 14 – 15 metų, 67,9 proc. 16 – 17 metų ir 56,8 proc. 18 ir > metų. Kodėl

yra patenkinti gyvenimu 28,6 proc. 14 – 15 metų nuteistųjų atsakė, jog šiuo metu jie jaučiasi saugesni, 14,3 proc. – šiuo metu turi ką pavalgyti. 14,3 proc. 16 – 17 metų ir 24,3 proc. 18 ir > metų nuteistųjų savo pasitenkinimą gyvenimu įvardijo taip pat, jog jaučiasi saugesni, turi ką pavalgyti (atitinkamai 4,8 proc. ir 5,4 proc.). 8,1 proc. 18 ir > metų amžiaus grupės nuteistųjų savo pasitenkinimą gyvenimu įvardijo tuo, jog šiuo metu jie turi savo šiltą kampelį (14 lentelė).

14 lentelė. Priežastys, dėl kurių respondentai patenkinti savo gyvenimu

Kodėl esate patenkintas gyvenimu?				
		14 – 15 metų	16 – 17 metų	18 ir > metų
1	Šiuo metu jaučiatės saugesnis	28,6 %	14,3 %	24,3 %
2	Šiuo metu turite ką pavalgyti	14,3 %	4,8 %	5,4 %
3	Šiuo metu Jūsų niekas neskriaudžia	0.0 %	1,2 %	5,4 %
4	Šiuo metu turite savo šiltą kampelį	0.0 %	2,4 %	8,1 %
5	2 ir 3 atsakymai	14,3 %	2,4 %	0.0 %
6	1, 2, 3 ir 4 atsakymai	0.0 %	2,4 %	0.0 %
7	1 ir 2 atsakymai	0.0 %	1,2 %	0.0 %
8	1 ir 4 atsakymai	0.0 %	1,2 %	0.0 %
9	1, 2 ir 4 atsakymai	0.0 %	1,2 %	0.0 %
10	1, 2 ir 3 atsakymai	0.0 %	1,2 %	0.0 %

3.5. Respondentų savo sveikatos vertinimas

Atliekant tyrimą nuteistiesiems nepilnamečiams buvo pateiktas klausimas apie tai, kaip jie vertina savo sveikatą. Analizuojant atsakymus nustatyta, kad labai gerai savo sveikatą įvertino tik 13,1 proc. 16 – 17 metų ir 21,6 proc. 18 ir > metų amžiaus nuteistųjų. Daugiausiai respondentų savo sveikatą įvertino patenkinamai: 71,4 proc. 14 – 15 metų, 44,0 proc. 16 -17 metų ir 35,1 proc. 18 ir > amžiaus grupių nuteistųjų. Blogai savo sveikatą įvertino 14,3 proc. 14 – 15 metų, 6,0 proc. 16 – 17 metų ir 2,7 proc. 18 ir > metų amžiaus grupių nuteistųjų (15 lentelė).

15 lentelė. Savo sveikatos vertinimas

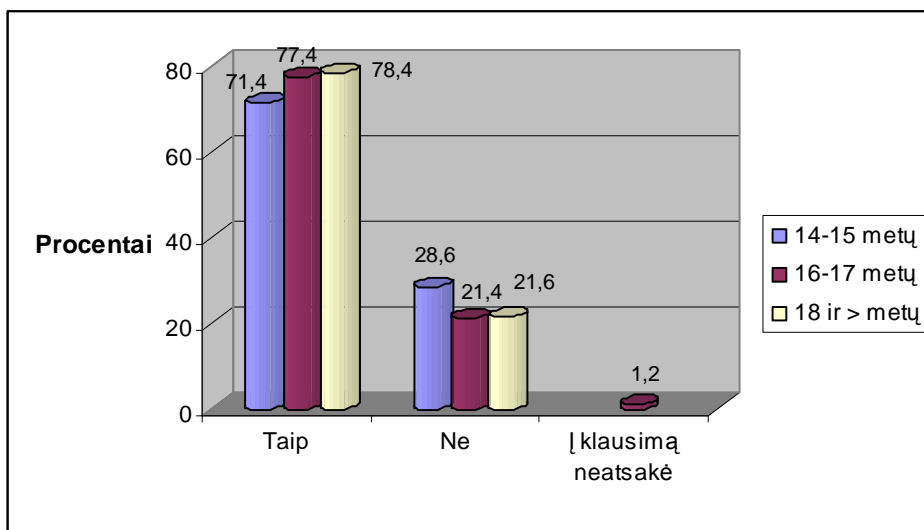
Kaip vertinate savo sveikatą?				
		14 – 15 metų	16 – 17 metų	18 ir > metų
1	Labai gerai	0.0 %	13,1 %	21,6 %
2	Gerai	14,3 %	32,1 %	32,4 %
3	Patenkinamai	71,4 %	44,0 %	35,1 %
4	Blogai	14,3 %	6,0 %	2,7 %
5	Labai blogai	0.0 %	4,8 %	5,4 %

Pateikus klausimą apie negalavimus, kuriuos nuteistieji nepilnamečiai jaučia laisvės atėmimo vietoje, pastebėta, jog 57,1 proc. 14 – 15 metų amžiaus grupės nuteistųjų jaučia galvos skausmą, 42,9 proc. skundžiasi dantų skausmu 42,9 proc. jaučia nuovargį, 42,9 proc. – nervingumą ir 42,9 proc. – nemigą. 61,9 proc. 16 – 17 metų amžiaus grupės nuteistųjų jaučia nervingumą, 56,0 proc. – blogą nuotaiką, 48,8 proc. – nuovargį. 56,8 proc. 18 ir > metų amžiaus grupės nuteistieji skundėsi bloga nuotaika, 54,1 proc. – nervingumu, 45,9 proc. jautė nuovargį, 40,5 proc. skundėsi nemiga (16 lentelė).

16 lentelė. Negalavimai, kuriuos respondentai jaučia laisvės atėmimo vietoje

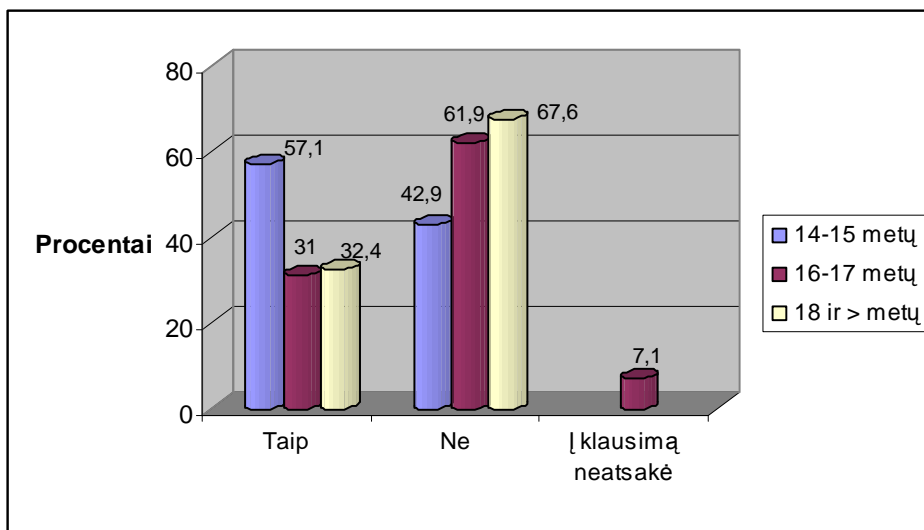
Ar būdami laisvės atėmimo vietoje jaučiate šiuos negalavimus?				
		14 – 15 metų	16 – 17 metų	18 ir > metų
1	Dantų skausmą	42,9 %	44,0 %	37,8 %
2	Nuovargį	42,9 %	48,8 %	45,9 %
3	Nervingumą	42,9 %	61,9 %	54,1 %
4	Galvos svaigimą	0,0 %	21,4 %	18,9 %
5	Galvos skausmą	57,1 %	44,0 %	35,1 %
6	Nemigą	42,9 %	44,0 %	40,5 %
7	Blogą nuotaiką	14,3 %	56,0 %	56,8 %
8	Silpnumą	14,3 %	27,4 %	18,9 %
9	Skausmą pilvo srityje	0,0 %	17,9 %	8,1 %
10	Raumenų skausmą	0,0 %	26,2 %	8,1 %

Respondentams buvo pateiktas klausimas, ar jie girdėjo apie sveiką mitybą. Vertinant respondentų atsakymus pastebėta, kad didžioji dauguma visų amžiaus grupių nuteistųjų yra girdėję apie sveiką mitybą. Taip teigė 71,4 proc. 14 – 15 metų, 77,4 proc. 16 – 17 metų ir 78,4 proc. 18 ir > metų amžiaus grupių nuteistųjų. Į klausimą neatsakė tik 1,2 proc. 16 – 17 metų nepilnamečių (17 pav.).

17 pav. Respondentų atsakymai į klausimą, ar jie girdėjo apie sveiką mitybą (proc.)

Respondentams pateikus klausimą, ar jiems teko sveikai maitintis, atsakymai pasiskirstė įvairiai. 57,1 proc. 14 – 15 metų paauglių teigė, jog jiems teko sveikai maitintis. Sveikai maitintis teko 31,0 proc. 16 – 17 metų ir 32,4 proc. 18 ir > metų amžiaus grupės nuteistiesiems. 61,9 proc. ir 67,6 proc. šių amžiaus grupių nuteistiesiems, kaip jie teigė, sveikai maitintis neteko (18 pav).

18 pav. Atsakymai į klausimą ar teko respondentams sveikai maitintis (proc.)

3.6. Kai kurių žalingų įpročių paplitimo sąsajos

Atlikto tyrimo duomenimis, 83,3 proc. rūkančių 14-15 metų amžiaus respondentų vartojo ir alkoholi, 16,7 proc. rūkančių nuteistųjų nepilnamečių jo nevartojo. Nerūkantis šio amžiaus respondentas šiame tyrime buvo tik vienas, ir jis vartojo alkoholi, ($p > 0,05$).

16-17 metų rūkantys respondentai alkoholi vartojo dažniau nei nerūkantys (94,5 proc. rūkančių ir 40 proc. nerūkantių), ($p < 0,05$).

Trečioje amžiaus grupėje asmenys, kurie rūkė ir vartojo alkoholi sudarė 91,7 proc., o 5,6 proc. rūkančiųjų jo iš viso nevartojo. Vartojantis alkoholi nerūkantis respondentas šiame tyrime buvo tik vienas, ($p > 0,05$), (17 lentelė).

17 lentelė. Alkoholio vartojimas priklausomai nuo rūkymo *

		Ar vartojote alkoholi						
		14-15 metų						
		taip		ne		Iš viso		
Ar rūkote	taip	5	83,3%	1	16,7%	6	100,0%	
	ne	1	100,0%	0	0,0%	1	100,0%	
	Iš viso	6	85,7%	1	14,3%	7	100,0%	
			16-17 metų					
			taip		ne		Iš viso	
	taip	69	94,5%	4	5,5%	73	100,0%	
	ne	2	40,0%	3	60,0%	5	100,0%	
	Iš viso	71	90,5%	7	9,5%	78	100,0%	
			18 ir daugiau metų					
			taip		ne		Iš viso	
	taip	33	91,7%	2	5,6%	35	100,0%	
	ne	1	100,0%	0	0,0%	1	100,0%	
Iš viso	34	91,9%	2	5,4%	36	100,0%		

* į klausimą neatsakė 16-17 metų amžiaus 6 respondentai

Tyrimo duomenimis, rūkantys respondentai dažniau vartojo ir alkoholi nei nerūkantys, nors trečioje amžiaus grupėje šios sąsajos nėra statistiškai reikšmingos.

Pirmoje amžiaus grupėje 33,3 proc. rūkančiųjų asmenų uostė kljus bei benzina, tuo tarpu 66,7 proc. tik rūkė. Nerūkantių respondentų, o tik uostančių kljus, šiame tyrime nebuvo, o 1 respondentas nerūkė ir neuostė kljų bei benzino ($p > 0,05$).

16-17 metų amžiaus grupėje rūkančiųjų ir uostančiųjų skaičius sudarė 16,4 proc., o neuostančių ir tik rūkančių respondentų – 78,1 proc. Tik uostančių klijus ir benzina asmenų tyrime nebuvo. Vienas respondentas nei rūkė, nei uostė, ($p > 0,05$).

18 ir daugiau metų amžiaus grupėje tik rūkantieji sudarė 86,1 proc., kai rūkantys ir uostantys klijus asmenys – 11,1 proc. Šioje amžiaus grupėje, kaip ir pirmose dviejose, nerūkančių respondentų, o tik tai uostančių klijus, nebuvo. Tik rūkantis bei uostantis klijus ir benzina buvo vienas asmuo, ($p > 0,05$), (18 lentelė).

18 lentelė. Klijų ir benzino uostimas priklausomai nuo rūkymo*

		Ar uostote klijus, benzina						
		14-15 metų						
		taip		ne		Iš viso		
Ar rūkote	taip	2	33,3%	4	66,7%	6	100,0%	
	ne	0	0,0%	1	100,0%	1	100,0%	
	Iš viso	2	28,6%	5	71,4%	7	100,0%	
			16-17 metų					
			taip		ne		Iš viso	
	taip	12	16,4%	57	78,1%	73	100,0%	
	ne	0	0,0%	5	100,0%	5	100,0%	
	Iš viso	12	15,5%	62	79,8%	78	100,0%	
			18 ir daugiau metų					
			taip		ne		Iš viso	
	taip	4	11,1%	31	86,1%	35	100,0%	
	ne	0	0,0%	1	100,0%	1	100,0%	
Iš viso	4	10,8%	32	86,5%	36	100,0%		

* į klausimą neatsakė 7 respondantai (1 – 18 ir daugiau metų amžiaus, 6 – 16-17 metų amžiaus)

Taigi, visose amžiaus grupėse tarp rūkymo ir klijų bei benzino uostimo sąsajų nenustatyta.

Kalbant apie rūkančius nuteistuosius nepilnamečius ir vartojančius narkotines medžiagas, 14-15 metų amžiaus grupėje jų buvo 50,0 proc., toks pat procentas buvo tik rūkančių respondentų. Vienas asmuo nerūkė ir nevartojo narkotikų (100,0 proc.), o tik vartojančių narkotines medžiagas šiame tyrime nebuvo, ($p > 0,05$).

16-17 metų grupėje vartojančių narkotikus ir rūkančių buvo 53,5 proc., tik rūkančių – 41,1 proc. 80,0 proc. nerūkančių respondentų nevartoja narkotines medžiagas, ($p > 0,05$).

Trečioje grupėje rūkantys ir vartojantys narkotikus asmenys bei tik tai rūkantys sudarė atitinkamai 55,6 proc. ir 38,9 proc. Nerūkančių nuteistųjų ir tik vartojančių narkotines medžiagas tyrime nebuvo. Vienas respondentas buvo be žalingų įpročių, ($p > 0,05$).

Tyrimo duomenimis, daugiau kaip pusė 16-17 ir 18 bei daugiau metų respondentų rūkė ir naudojo narkotikus (19 lentelė).

19 lentelė. Narkotikų vartojimas priklausomai nuo rūkymo*

		Ar vartojote narkotikus						
		14-15 metų						
		taip		ne		Iš viso		
Ar rūkote	taip	3	50,0%	3	50,0%	6	100,0%	
	ne	0	0,0%	1	100,0%	1	100,0%	
	Iš viso	3	42,9%	4	57,1%	7	100,0%	
			16-17 metų					
			taip		ne		Iš viso	
	taip	39	53,4%	30	41,1%	69	100,0%	
	ne	0	0,0%	4	80,0%	4	100,0%	
	Iš viso	39	50,0%	34	42,9%	73	100,0%	
			18 ir daugiau metų					
			taip		ne		Iš viso	
	taip	20	55,6%	14	38,9%	34	100,0%	
	ne	0	0,0%	1	100,0%	1	100,0%	
	Iš viso	20	54,1%	15	40,5%	35	100,0%	

* į klausimą neatsakė 13 respondentų (11 – 16-17 metų amžiaus, 2 – 18 ir daugiau metų amžiaus)

14-15 metų amžiaus grupėje respondentų, vartojančių narkotikus ir alkoholį skaičius sudarė 50,0 proc., kaip ir asmenų vartojančių tik alkoholį. Vien tik vartojančiųjų narkotines medžiagas tyrime nebuvo, ($p > 0,05$).

Antroje amžiaus grupėje alkoholį vartojantys respondentai dažniau vartojo narkotines medžiagas negu nevartojantys alkoholį (53,9 proc. ir 12,5 proc. atitinkamai), ($p < 0,05$).

18 ir daugiau amžiaus grupėje daugiau nei pusė vartojančių alkoholį vartojo ir narkotikus (55,9 proc.), nevartojančių narkotikus šioje grupėje 41,2 proc. respondentų, ($p > 0,05$).

Taigi, vartojančių alkoholį ir rūkančių 16-17 metų ir daugiau kaip 18 metų respondentų buvo daugiau, nei kitų respondentų. Šis skirtumas statistiškai reikšmingas tik 16-17 metų amžiaus respondentų grupėje (20 lentelė).

20 lentelė. Narkotikų vartojimas priklausomai nuo alkoholio vartojimo*

		Ar vartojote narkotikus						
		14-15 metų						
		taip		ne		Iš viso		
Ar vartojote alkoholį	taip	3	50,0%	3	50,0%	6	100,0%	
	ne	0	0,0%	1	100,0%	1	100,0%	
	Iš viso	3	42,9%	4	57,1%	7	100,0%	
			16-17 metų					
			taip		ne		Iš viso	
	taip	41	53,9%	33	43,4%	74	100,0%	
	ne	1	12,5%	3	37,5%	4	100,0%	
	Iš viso	42	50,0%	36	42,9%	78	100,0%	
			18 ir daugiau metų					
			taip		ne		Iš viso	
	taip	19	55,9%	14	41,2%	33	100,0%	
	ne	1	50,0%	1	50,0%	2	100,0%	
Iš viso	20	54,1%	15	40,5%	35	100,0%		

* į klausimą neatsakė 8 respondentai (6 – 16-17 metų amžiaus, 2 – 18 ir daugiau metų amžiaus)

Atlikus tyrimą ir įvertinus kaip nuteistieji nepilnamečiai vertino savo sveikatą, nustatėme, kad 14-15 metų amžiaus grupėje nei labai gerai nei labai blogai savo sveikatą vertinančių nebuvo. 16,7 proc. rūkančiųjų įvertino savo sveikatą gerai. Nerūkančiųjų tarp įvertinusių sveikatą nebuvo. 66,7 proc. rūkančiųjų savo sveikatą įvertino patenkinamai, o 16,7 proc. skundėsi bloga sveikata, ($U = 3,000$, $p > 0,05$).

16-17 metų grupėje nerūkantieji nei blogai nei labai blogai nebuvo įvertinę savo sveikatos, kai rūkantieji atvirksčiai (6,8 proc. ir 4,1 proc.). Kalbant apie labai gerą savo sveikatos vertinimą rūkantys respondentai sudarė 11 proc., o nerūkantys – 40,0 proc. Gerai savo sveikatą įvertino 33,3 proc. rūkančiųjų, o nerūkantys – 32,9 proc., patenkinamai atitinkamai įvertino 45,2 ir 40,0 proc., ($U = 125,000$, $p > 0,05$).

Trečioje amžiaus grupėje nerūkė tik vienas respondentas, kuris savo sveikatą įvertino blogai. Likę rūkantys asmenys sveikatą vertino taip: labai gerai – 22,2 proc., gerai – 33,3, patenkinamai – 36,1 proc., labai blogai – 0,0 proc. ir blogai vertinančių savo sveikatą ir rūkančių buvo 5,6 proc., ($U = 2,000$, $p > 0,05$), (21 lentelė).

21 lentelė. Sveikatos vertinimas priklausomai nuo rūkymo*

Kaip vertinote savo sveikatą												
14-15 metų												
	labai gerai		gerai		patenkinamai		blogai		labai blogai		Iš viso	
rūko	0	0,0%	1	16,7%	4	66,7%	1	16,7%	0	0,0%	6	100,0%
nerūko	0	0,0%	0	0,0%	1	100,0%	0	0,0%	0	0,0%	1	100,0%
Iš viso	0	0,0%	1	14,3%	5	71,4%	1	14,3%	0	0,0%	7	100,0%
16-17 metų												
	labai gerai		gerai		patenkinamai		blogai		labai blogai		Iš viso	
rūko	8	11,0%	24	32,9%	33	45,2%	5	6,8%	3	4,1%	73	100,0%
nerūko	2	40,0%	1	20,0%	2	40,0%	0	0,0%	0	0,0%	5	100,0%
Iš viso	10	13,1%	25	32,1%	35	44,0%	5	6,0%	3	4,8%	78	100,0%
18 ir daugiau metų												
	labai gerai		gerai		patenkinamai		blogai		labai blogai		Iš viso	
rūko	8	22,2%	12	33,3%	13	36,1%	0	0,0%	2	5,6%	36	100,0%
nerūko	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	1	100,0%	0	0,0%	1	100,0%
Iš viso	8	21,6%	12	32,4%	13	35,1%	1	2,7%	2	5,4%	37	100,0%

* į klausimą neatsakė 6 respondentai 16-17 metų amžiaus

Vartojančių alkoholį respondentų 14-15 metų amžiaus grupėje, kurie vertintų savo sveikatą labai gerai ar labai blogai tyrimo metų nenustatyta. Alkoholį vartojančių asmenų, kurie vertino savo sveikatą gerai ir patenkinamai buvo atitinkamai 16,7 proc. ir 83,3 proc. Iš alkoholio nevartojančių nuteistųjų nepilnamečių šioje amžiaus grupėje buvo tik vienas žmogus, kuris įvertino savo sveikatą kaip blogai, ($U = 0,000$, $p > 0,05$).

16-17 metų amžiaus grupėje daugiausiai vertina savo sveikatą patenkinamai, alkoholį varojantys – 42,1 proc, nevartojantys – 62,5 proc. Gerai įvertino sveikatą 32,9 proc. vartojančių alokholį ir 25,0 proc. nevartojantys, labia gerai savo sveikatą įvertino atitinkamai 13,2 ir 12,5 proc., ($U = 303,000$, $p > 0,05$).

Trečioje amžiaus grupėje iš nevartojančių alkoholio respondentų buvo tik 2 respondentai, kurie savo sveikatą vertino gerai ir patenkinamai. Taip pat ir vartojantys alkoholį savo sveikatą daugiausia

vertino gerai ir patenkinamai po 32,4 proc. O labai gerai savo sveikatą įvertino 2,5 proc., blogai ir labai blogai atitinkamai vertino 2,9 ir 5,9 proc., ($U = 28,000$, $p > 0,05$).

Vadinasi, savo sveikatos vertinimas nesusijęs su alkoholio vartojimu ($p > 0,05$), (22 lentelė).

22 lentelė. Sveikatos vertinimas priklausomai nuo alkoholio vartojimo*

	Kaip vertinote savo sveikatą											
	14-15 metų											
	labai gerai		gerai		patenkinamai		blogai		labai blogai		Iš viso	
taip	0	0,0%	1	16,7%	5	83,3%	0	0,0%	0	0,0%	6	100,0%
ne	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	1	100,0%	0	0,0%	1	100,0%
Iš viso	0	0,0%	1	14,3%	5	71,4%	1	14,3%	0	0,0%	7	100,0%
	16-17 metų											
	labai gerai		gerai		patenkinamai		blogai		labai blogai		Iš viso	
taip	10	13,2%	25	32,9%	32	42,1%	5	6,6%	4	5,3%	76	100,0%
ne	1	12,5%	2	25,0%	5	62,5%	0	0,0%	0	0,0%	8	100,0%
Iš viso	11	13,1%	27	32,1%	37	44,0%	5	6,0%	4	4,8%	84	100,0%
	18 ir daugiau metų											
	labai gerai		gerai		patenkinamai		blogai		labai blogai		Iš viso	
taip	8	23,5%	11	32,4%	11	32,4%	1	2,9%	2	5,9%	34	100,0%
ne	0	0,0%	1	50,0%	1	50,0%	0	0,0%	0	0,0%	2	100,0%
Iš viso	8	21,6%	12	32,4%	12	35,1%	1	2,7%	2	5,4%	36	100,0%

* į klausimą neatsakė 1 respondentas 18 ir daugiau metų amžiaus

Sunku įžvelgti 14-15 metų respondentų subjektyvios sveikatos sąsajos su narkotikų vartojimu, nes šio amžiaus respondentų buvo tik 7 (23 lentelė).

Dauguma 16-17 metų vartojančių narkotikų respondentų savo sveikatą vertino patenkinamai (50 proc. apklaustųjų) arba gerai (33,3 proc. apklaustųjų). Panašiai sveikatą vertino ir nerūkiantys respondentai, bet jų tarp įvertinusių sveikatą buvo mažiau, nei rūkančių, nors šis skirtumas statistiškai nereikšmingas, ($U = 717,000$, $p > 0,05$).

Dauguma 18 ir daugiau metų vartojančių narkotikus respondent savo sveikatą vertino gerai (40,0 proc.) arba patenkinamai (35,0 proc.). Tuo tarpu didesnė dalis nevartojančių narkotikų šio amžiaus respondentų savo sveikatą vertino patenkinamai (33,3 proc.), kiek mažesnis nevartojančių narkotikų respondent skaičius sveikatą vertino gerai (26,7 proc.), tačiau šie skirtumai neesminiai, ($U = 116,500$, $p > 0,05$).

Taigi, esminių sąsajų tarp sveikatos vertinimo ir narkotikų vartojimo nenustatyta.

23 lentelė. Sveikatos vertinimas priklausomai nuo narkotikų vartojimo*

	Kaip vertinote savo sveikatą											
	14-15 metų											
	labai gerai		gerai		patenkinamai		blogai		labai blogai		Iš viso	
taip	0	0,0%	1	33,3%	2	66,7%	0	0,0%	0	0,0%	3	100,0%
ne	0	0,0%	0	0,0%	3	75,0%	1	25,0%	0	0,0%	4	100,0%
Iš viso	0	0,0%	1	14,3%	5	71,4%	1	14,3%	0	0,0%	7	100,0%
Ar vartojate narkotikus	16-17 metų											
	labai gerai		gerai		patenkinamai		blogai		labai blogai		Iš viso	
	taip	4	9,5%	14	33,3%	21	50,0%	1	2,4%	2	5%	42
ne	7	19,4%	11	30,6%	12	33,3%	4	11,1%	2	6%	36	100,0%
Iš viso	11	13,1%	25	32,1%	33	44,0%	5	6,0%	4	5%	78	100,0%
	18 ir daugiau metų											
	labai gerai		gerai		patenkinamai		blogai		labai blogai		Iš viso	
	taip	5	25,0%	8	40,0%	7	35,0%	0	0,0%	0	0,0%	20
ne	2	13,3%	4	26,7%	5	33,3%	1	6,7%	2	13,3%	15	100,0%
Iš viso	7	21,6%	12	32,4%	12	35,1%	1	2,7%	2	5,4%	35	100,0%

* į klausimą neatsakė 8 respondentai (6 – 16-17 metų amžiaus, 2 – 18 ir daugiau metų amžiaus)

Šiame tyrime buvo įvertintas vartojančių ir nevartojančių alkoholi respondentų pasitenkinimas gyvenimu. 14-15 metų amžiaus grupėje vartojantys alkoholi nepilnamečiai mažiau patenkinti gyvenimu (33,3 proc.) negu nevartojantys – 75,0 proc., tačiau dėl mažo šios grupės respondentų skaičiaus gilesnio apibendrinimo daryti negalima, ($p > 0,05$).

Antroje ir trečioje amžiaus grupėse vartojančių alkoholi ir patenkintų gyvenimu daugiau nei nevartojančių alkoholi, bet šis skirtumas taip pat statistiškai nereikšmingas, ($p > 0,05$) (24 lentelė).

24 lentelė. Pasitenkinimas gyvenimu priklausomai nuo alkoholio vartojimo.

		Ar patenkintas gyvenimu						
		14-15 metų						
		taip		ne		Iš viso		
Ar vartojate alkoholi	taip	1	33,3%	2	66,7%	3	100,0%	
	ne	3	75,0%	1	25,0%	4	100,0%	
	Iš viso	4	57,1%	3	42,9%	7	100,0%	
			16-17 metų					
			taip		ne		Iš viso	
	taip	24	57,1%	16	38,1%	42	100,0%	
	ne	15	41,7%	20	55,6%	36	100,0%	
	Iš viso	39	51,2%	36	45,2%	78	100,0%	
			18 ir daugiau metų					
			taip		ne		Iš viso	
	taip	10	50,0%	9	45,0%	20	100,0%	
	ne	8	53,3%	7	46,7%	15	100,0%	
Iš viso	18	54,1%	16	43,2%	35	100,0%		

* į klausimą neatsakė 8 respondentai (6 – 16-17 metų amžiaus, 2 – 18 ir daugiau metų amžiaus)

Vertinant pasitenkinimą gyvenimu tarp asmenų vartojančių narkotikus, 33,3 proc. yra patenkinti gyvenimu. Nevartojantys narkotinių medžiagų labiau patenkinti gyvenimu (75,0 proc.), ($p > 0,05$).

Antroje amžiaus grupėje stebima atvirkštinė tendencija. Vartojantys narkotikus respondentai daugiau patenkinti gyvenimu, negu nevartojantys (57,1 proc. ir 41,7 proc.), ($p > 0,05$).

18 ir daugiau metų grupėje duomenys beveik nesiskiria. Vartojantys narkotikus asmenys patenkinti gyvenimu 50,0 proc., nevartojantys – 53,3 proc., ($p > 0,05$), (25 lentelė).

25 lentelė. Pasitenkinimas gyvenimu priklausomai nuo narkotikų vartojimo *

		Ar patenkintas gyvenimu						
		14-15 metų						
		taip		ne		Iš viso		
Ar vartojote narkotikus	taip	1	33,3%	2	66,7%	3	100,0%	
	ne	3	75,0%	1	25,0%	4	100,0%	
	Iš viso	4	57,1%	3	42,9%	7	100,0%	
			16-17 metų					
			taip		ne		Iš viso	
	taip	24	57,1%	16	38,1%	42	100,0%	
	ne	15	41,7%	20	55,6%	36	100,0%	
	Iš viso	39	51,2%	36	45,2%	78	100,0%	
			18 ir daugiau metų					
			taip		ne		Iš viso	
	taip	10	50,0%	9	45,0%	20	100,0%	
	ne	8	53,3%	7	46,7%	15	100,0%	
Iš viso	18	54,1%	16	43,2%	35	100,0%		

* į klausimą neatsakė 8 respondentai (6 – 16-17 metų amžiaus, 2 – 18 ir daugiau metų amžiaus)

Ieškant sąsajų tarp narkotikų vartojimo ir minčių apie savižudybę nustatyta, kad narkotikus vartojančių respondentų ir galvojančių apie savižudybę buvo daugiau nei narkotikų nevartojančių ir gavojančių apie savižudybę, bet skirtumas nereikšmingas, ($p > 0,05$), (26 lentelė).

26 lentelė. Mintys apie savižudybę priklausomai nuo narkotikų vartojimo*

		Ar galvojate apie savižudybę						
		14-15 metų						
		taip		ne		Iš viso		
Ar vartojate narkotikus	taip	2	66,7%	1	33,3%	3	100,0%	
	ne	3	75,0%	1	25,0%	4	100,0%	
	Iš viso	5	71,4%	2	28,6%	7	100,0%	
			16-17 metų					
			taip		ne		Iš viso	
	taip	25	59,5%	17	40%	42	100,0%	
	ne	21	58,3%	15	42%	36	100,0%	
	Iš viso	46	61,9%	32	38%	78	100,0%	
			18 ir daugiau metų					
			taip		ne		Iš viso	
	taip	13	65,0%	7	35,0%	20	100,0%	
	ne	9	60,0%	5	33,3%	15	100,0%	
	Iš viso	22	64,9%	12	32,4%	35	100,0%	

* į klausimą neatsakė 8 respondentai (6 – 16-17 metų amžiaus, 2 – 18 ir daugiau metų amžiaus)

Truputį daugiau vartojusių narkotikus ir bandžiusių žūdytis buvo 18 ir daugiau metų respondentų grupėje, bet šis skirtumas neesminis, ($p > 0,05$), (27 lentelė).

27 lentelė. Bandymai žudytis priklausomai nuo narkotikų vartojimo*

		Ar bandėte žudytis						
		14-15 metų						
		taip		ne		Iš viso		
Ar vartojate narkotikus	taip	2	66,7%	1	33,3%	3	100,0%	
	ne	2	50,0%	2	50,0%	4	100,0%	
	Iš viso	4	57,1%	3	42,9%	7	100,0%	
			16-17 metų					
			taip		ne		Iš viso	
	taip	18	42,9%	24	57,1%	42	100,0%	
	ne	16	44,4%	19	52,8%	35	100,0%	
	Iš viso	34	45,2%	43	53,6%	77	100,0%	
			18 ir daugiau metų					
			taip		ne		Iš viso	
	taip	7	35%	13	65,0%	20	100,0%	
	ne	6	40%	8	53,3%	15	100,0%	
	Iš viso	13	35%	21	62,2%	35	100,0%	

* į klausimą neatsakė 9 respondentai (7 – 16-17 metų amžiaus, 2 – 18 ir daugiau metų amžiaus)

Atlikus tyrimą nustatėme, kad pirmoje amžiaus grupėje 83,3 proc. vartojančių alkoholi asmenų galvojo apie savižudybę, negalvojo iš tų pačių respondentų 16,7 proc., ($p > 0,05$).

Antroje amžiaus grupėje duomenys mažai skiriasi tarp vartojančių ir nevartojančių alkoholi respondentų, ($p > 0,05$).

18 ir daugiau metų amžiaus grupėje 61,8 proc. vartojančių alkoholi respondentų galvojo apie savižudybę (negalvojo – 35,3 proc.), ($p > 0,05$).

Nors didesnė dalis vartojančių alkoholi galvojo apie savižudybę, bet tokia pati tendencija stebima ir tarp nevartojančių alkoholi. Taigi, sąsajų tarp alkoholio vartojimo ir minčių apie savižudybę mūsų tyrime nenustatyta, (28 lentelė).

28 lentelė. Mintys apie savižudybę priklausomai nuo alkoholio vartojimo*

		Ar galvojate apie savižudybę						
		14-15 metų						
		taip		ne		Iš viso		
Ar vartojate alkoholį	taip	5	83,3%	1	16,7%	6	100,0%	
	ne	0	0,0%	1	100,0%	1	100,0%	
	Iš viso	5	71,4%	2	28,6%	7	100,0%	
			16-17 metų					
			taip		ne		Iš viso	
	taip	47	61,8%	29	38,2%	76	100,0%	
	ne	5	62,5%	3	37,5%	8	100,0%	
	Iš viso	52	61,9%	32	38,1%	84	100,0%	
			18 ir daugiau metų					
			taip		ne		Iš viso	
	taip	21	61,8%	12	35,3%	33	100,0%	
	ne	2	100,0%	0	0,0%	2	100,0%	
	Iš viso	23	64,9%	12	32,4%	35	100,0%	

* į klausimą neatsakė 2 respondentai 18 ir daugiau metų amžiaus

Vertinant bandymus žudyti alkoholį vartojančių nepilnamečių tarpe, 14-15 metų amžiaus grupėje šis skaičius sudaro 66,7 proc., o nebandė žudyti 33,3 proc. respondentų, ($p < 0,05$).

Antroje amžiaus grupėje duomenys apie nevartojančius alkoholį asmenis pasiskirstę vienodai (50,0 proc.). Bandė žudyti 44,7 proc. vartojančių alkoholį asmenų ($p > 0,05$).

18 ir daugiau metų grupėje nevartojantys alkoholį nepilnamečiai daugiau bandė žudyti, negu vartojantys (61,8 ir 35,3 proc.). Duomenys statistiškai reikšmingi ($p < 0,05$).

Tačiau respondentų vartojančių ir nevartojančių alkoholį ir bandžusių žudyti skaičius panašus, (29 lentelė).

29 lentelė. Bandymai žudyti priklausomai nuo alkoholio vartojimo*

		Ar bandėte žudyti						
		14-15 metų						
		taip		ne		Iš viso		
Ar vartojate alkoholį	taip	4	66,7%	2	33,3%	6	100,0%	
	ne	0	0,0%	1	100,0%	1	100,0%	
	Iš viso	4	57,1%	3	42,9%	7	100,0%	
			16-17 metų					
			taip		ne		Iš viso	
	taip	34	44,7%	41	53,95%	76	100,0%	
	ne	4	50,0%	4	50,00%	8	100,0%	
	Iš viso	38	45,2%	45	53,57%	84	100,0%	
			18 ir daugiau metų					
			taip		ne		Iš viso	
	taip	12	35,3%	21	61,8%	33	100,0%	
	ne	1	50,0%	1	50,0%	2	100,0%	
	Iš viso	13	35,1%	22	62,2%	35	100,0%	

* į klausimą neatsakė 2 respondentai 18 ir daugiau metų amžiaus

Du 14-15 metų respondentai prieš patekdami į laisvės atėmimo vietą gyveno su tėvais ir patyrę fizinę prievartą.

16-17 metų respondentų, gyvenusių tik su motina ir tik su tėvu bei patyrusių fizinę prievartą buvo daugiau nei nepatyrusių ($p < 0,05$). Be to, nustatyta, kad daugiau 16-17 metų respondentų ir patyrusių fizinę prievartą gyveno tik su motina nei tik su tėvu (81,5 proc. ir 75,0 proc.), bet šis skirtumas nereikšmingas ($p > 0,05$).

18 ir daugiau metų respondentų grupėje tarp patyrusių fizinę prievartą dauguma gyveno tik su motina (50,0 proc.), ($p > 0,05$), (30 lentelė).

30 lentelė. Fizinės prievartos patyrimas priklausomai nuo to, su kuo gyveno respondentai*

		Ar esate patyrę fizinę prievartą						
		14-15 metų						
		taip		ne		Iš viso		
Su kuo gyvenote prieš patekdami į laisvės atėmimo vietą	su abiem tėvais	2	66,7%	1	33,3%	3	100,0%	
	tik su motina	1	50,0%	1	50,0%	2	100,0%	
	tik su tėvu	1	100,0%	0	0,0%	1	100,0%	
	su seneliais	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	
	su tėvais ir seneliais	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	
	vienas	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	
	su draugais	0	0,0%	1	100,0%	1	100,0%	
	su globėjais	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	
	Iš viso	4	57,1%	3	42,9%	7	100,0%	
			16-17 metų					
			taip		ne		Iš viso	
	su abiem tėvais	21	58,3%	12	33,3%	33	100,0%	
	tik su motina	22	81,5%	5	18,5%	27	100,0%	
	tik su tėvu	3	75,0%	1	25,0%	4	100,0%	
	su seneliais	1	25,0%	3	75,0%	4	100,0%	
	su tėvais ir seneliais	2	50,0%	1	25,0%	3	100,0%	
	vienas	1	100,0%	0	0,0%	1	100,0%	
	su draugais	2	66,7%	1	33,3%	3	100,0%	
	su globėjais	1	20,0%	4	80,0%	5	100,0%	
	Iš viso	53	63,1%	27	32,1%	80	100,0%	
			18 ir daugiau metų					
			taip		ne		Iš viso	
	su abiem tėvais	5	35,7%	7	50,0%	12	100,0%	
	tik su motina	4	50,0%	4	50,0%	8	100,0%	
	tik su tėvu	2	100,0%	0	0,0%	2	100,0%	
	su seneliais	2	100,0%	0	0,0%	2	100,0%	
	su tėvais ir seneliais	0	0,0%	2	100,0%	2	100,0%	
	vienas	1	33,3%	2	66,7%	3	100,0%	
	su draugais	1	25,0%	2	50,0%	3	100,0%	
	su globėjais	1	50,0%	1	50,0%	2	100,0%	
Iš viso	16	43,2%	18	48,6%	34	100,0%		

* į klausimą neatsakė 7 respondentai (4 – 16-17 metų amžiaus, 3 – 18 ir daugiau metų amžiaus)

Nustatyta, kad 14-15 metų respondentų grupėje 3 respondentai vartojo narkotikus ir naudojo fizinę prievartą prieš kitą žmogų.

16-17 metų ir 18 ir daugiau metų respondentų, vartojančių narkotikus ir naudojančių fizinę prievartą prieš kitą žmogų buvo daugiau nei vartojančių narkotikus, bet nenaudojančių fizinės prievartos prieš kitą žmogų, ($p < 0,05$).

Ješkant fizinės prievartos naudojimo prieš kitą žmogų sąsajų su respondentų narkotikų vartojimu nustatyta tendencija, kad narkotikus vartojančių asmenų ir naudojančių fizinę prievartą prieš kitą žmogų buvo daugiau, nei narkotikų nevartojančių, ($p > 0,05$), (31 lentelė).

31 lentelė. Fizinės prievartos prieš kitą žmogų panaudojimas priklausomai nuo narkotikų vartojimo*

		Ar naudojate fizinę prievartą prieš kitą žmogų						
		14-15 metų						
		taip		ne		Iš viso		
Ar vartojate narkotikus	taip	3	100,0%	0	0,0%	3	100,0%	
	ne	1	25,0%	2	100,0%	3	100,0%	
	Iš viso	4	57,1%	2	28,6%	6	100,0%	
			16-17 metų					
			taip		ne		Iš viso	
	taip	30	71,4%	11	26,2%	42	100,0%	
	ne	17	47,2%	17	47,2%	36	100,0%	
	Iš viso	47	58,3%	28	38,1%	78	100,0%	
			18 ir daugiau metų					
			taip		ne		Iš viso	
	taip	13	65,0%	6	30,0%	19	100,0%	
	ne	5	33,3%	9	60,0%	14	100,0%	
Iš viso	18	48,6%	17	45,9%	35	100,0%		

* į klausimą neatsakė 9 respondentai (1 – 14-15 metų amžiaus, 6 – 16-17 metų amžiaus, 2 – 18 ir daugiau metų amžiaus)

Vertinant respondentų atsakymus apie alkoholio vartojimą ir fizinės prievartos prieš kitą žmogų panaudojimą, nustatyta, kad 3 14 – 15 metų amžiaus respondentai vartojo alkoholį ir naudojo fizinę prievartą prieš kitą žmogų, ($p > 0,05$).

16 – 17 metų amžiaus grupėje vartojantys alkoholį respondentai dažniau naudojo fizinę prievartą prieš kitą asmenį - 61,8 vartojantys alkoholį ir 25,0 nevartojantys, ($p > 0,05$).

Iš 18 ir daugiau metų vartojančių ir nevartojančių alkoholį respondentų naudojančių fizinę prievartą prieš kitą žmogų skaičius panašus (atitinkamai 50,0 proc. vartojantys ir 50,0 proc – ne), ($p > 0,05$), (32 lentelė).

32 lentelė. Fizinės prievartos prieš kitą žmogų panaudojimas priklausomai nuo alkoholio vartojimo *

		Ar naudojate fizinę prievartą prieš kitą žmogų						
		14-15 metų						
		taip		ne		Iš viso		
Ar vartojate alkoholį	taip	3	50,0%	2	33,3%	5	100,0%	
	ne	1	100,0%	0	0,0%	1	100,0%	
	Iš viso	4	57,1%	2	28,6%	6	100,0%	
			16-17 metų					
			taip		ne		Iš viso	
	taip	47	61,8%	26	34,2%	73	100,0%	
	ne	2	25,0%	6	75,0%	8	100,0%	
	Iš viso	49	58,3%	32	38,1%	81	100,0%	
			18 ir daugiau metų					
			taip		ne		Iš viso	
	taip	17	50,0%	15	44,1%	34	100,0%	
	ne	1	50,0%	1	50,0%	2	100,0%	
Iš viso	18	48,6%	16	45,9%	36	100,0%		

* į klaisimą neatsakė 5 respondentai (1 – 14-15 metų amžiaus, 3 – 16-17 metų amžiaus, 1 – 18 ir daugiau metų amžiaus)

Vertinant tyrimo rezultatus, pastebėta, kad 66,7 proc. 14 – 15 amžiaus mėgstantiems sportuoti paaugliams teko sveikai maitintis. Nesportuojančiam 1 respondentui sveikai maitintis neteko, ($p > 0,05$).

16 – 17 metų sportuojantys respondentai statistiškai patikimiau dažniau sveikai maitinasi už nesportuojančius (32,1 proc. sportuojančių ir 0,0 proc. – ne), ($p < 0,05$).

18 ir daugiau metų turinčių respondentų grupėje tokių sąsajų nenustatyta, ($p > 0,05$), (33 lentelė).

33 lentelė. *Pomėgis sportuoti ir sveika mityba**

		Ar teko sveikai maitintis						
		14-15 metų						
		taip		ne		Iš viso		
Ar patinka sportuoti	taip	4	66,7%	2	33,3%	6	100,0%	
	ne	0	0,0%	1	100,0%	1	100,0%	
	Iš viso	4	57,1%	3	42,9%	7	100,0%	
			16-17 metų					
			taip		ne		Iš viso	
	taip	26	32,1%	51	63,0%	77	100,0%	
	ne	0	0,0%	1	50,0%	1	100,0%	
	Iš viso	26	31,0%	52	61,9%	78	100,0%	
			18 ir daugiau metų					
			taip		ne		Iš viso	
	taip	7	25,0%	21	75,0%	28	100,0%	
	ne	5	62,5%	3	37,5%	8	100,0%	
Iš viso	12	32,4%	24	67,6%	36	100,0%		

* į klausimą neatsakė 7 respondentai (6 – 16-17 metų amžiaus, 1 – 18 ir daugiau metų amžiaus)

Du 14-15 metų vartojantys narkotikus respondentai turėjo lytinių santykių (66,7 proc.), ($p > 0,05$).

Tiek 16-17 metų, tiek 18 ir daugiau metų respondentų grupėje dauguma turėjusių lytinių santykių ir vartojusių narkotikus buvo daugiau, nei turėjusių lytinių santykių, bet nevartojusių narkotikų, ($p < 0,05$). Nors vartojančių narkotikus ir turėjusių lytinių santykių buvo daugiau, nei nevartojusių narkotikų ir turėjusių lytinių santykių, bet šis skirtumas nereikšmingas, ($p > 0,05$), (34 lentelė).

34 lentelė. Lytinių santykių turėjimas priklausomai nuo narkotikų vartojimo*

		Ar esate turėję lytinių santykių						
		14-15 metų						
		taip		ne		Iš viso		
Ar vartojate narkotikus	taip	2	66,7%	1	33,3%	3	100,0%	
	ne	1	25,0%	2	50,0%	3	100,0%	
	Iš viso	3	42,9%	3	42,9%	6	100,0%	
			16-17 metų					
			taip		ne		Iš viso	
	taip	39	92,9%	2	4,8%	41	100,0%	
	ne	27	75,0%	7	19,4%	34	100,0%	
	Iš viso	66	84,5%	9	11,9%	75	100,0%	
			18 ir daugiau metų					
			taip		ne		Iš viso	
	taip	17	85,0%	2	10,0%	19	100,0%	
	ne	13	86,7%	0	0,0%	13	100,0%	
	Iš viso	30	86,5%	2	5,4%	32	100,0%	

* į klausimą neatsakė 15 respondentai (1 – 14-15 metų amžiaus, 9 – 16-17 metų amžiaus, 5 – 18 ir daugiau metų amžiaus)

Panašios sąsajos nustatytos ir tarp respondentų alkoholio vartojimo ir lytinių santykių patyrimo, (35 lentelė).

35 lentelė. Lytinių santykių turėjimas priklausomai nuo alkoholio vartojimo *

		Ar esate turėję lytinių santykių						
		14-15 metų						
		taip		ne		Iš viso		
Ar vartojate alkoholį	taip	3	50,0%	3	50,0%	6	100,0%	
	ne	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	
	Iš viso	3	42,9%	3	42,9%	6	100,0%	
			16-17 metų					
			taip		ne		Iš viso	
	taip	65	85,5%	8	10,5%	73	100,0%	
	ne	6	75,0%	2	25,0%	8	100,0%	
	Iš viso	71	84,5%	10	11,9%	81	100,0%	
			18 ir daugiau metų					
			taip		ne		Iš viso	
	taip	29	85,3%	2	6%	31	100,0%	
	ne	2	100,0%	0	0%	2	100,0%	
	Iš viso	31	86,5%	2	5%	33	100,0%	

* į klausimą neatsakė 6 respondentai (1 – 14-15 metų amžiaus, 3 – 16-17 metų amžiaus, 2 – 18 ir daugiau metų amžiaus)

Du 14 – 15 metų neturėję lytinių santykių respondentai galvojo apie savižudybę.

Kitose dviejose amžiaus grupėse respondentų, turėjusių lytinius santykius ir galvojančių apie savižudybę buvo daugiau, nei turėjusių lytinių santykių, bet negalvojančių apie savižudybę, ($p < 0,05$). Nors turėjusių lytinių santykių ir galvojančių apie savižudybę buvo daugiau, nei neturėjusių lytinių santykių ir taip galvojusius, bet skirtumas nereikšmingas, ($p > 0,05$), (36 lentelė).

36 lentelė. Mintys apie savižudybę priklausomai nuo lytinių santykių turėjimo*

		Ar galvojote apie savižudybę						
		14-15 metų						
		taip		ne		Iš viso		
Ar esate turėję lytinių santykių	taip	2	66,7%	1	33,3%	3	100,0%	
	ne	3	100,0%	0	0,0%	3	100,0%	
	Iš viso	5	71,4%	1	28,6%	6	100,0%	
			16-17 metų					
			taip		ne		Iš viso	
	taip	43	60,6%	28	39,4%	71	100,0%	
	ne	8	80,0%	2	20,0%	10	100,0%	
	Iš viso	51	61,9%	30	38,1%	81	100,0%	
			18 ir daugiau metų					
			taip		ne		Iš viso	
	taip	21	65,6%	11	34,4%	32	100,0%	
	ne	1	50,0%	1	50,0%	2	100,0%	
	Iš viso	22	64,9%	12	32,4%	34	100,0%	

* į klausimą neatsakė 5 respondentai (1 – 14-15 metų amžiaus, 3 – 16-17 metų amžiaus, 1 – 18 ir daugiau metų amžiaus)

Vienas 14 – 15 metų amžiaus respondentas neturėjęs lytinių santykių bandė žudytis, ($p > 0,05$).

16 – 17 metų amžiaus grupėje ir turėję lytinius santykius respondentai ir jų neturėję respondentai beveik vienodai dažnai bandė žudytis (46,5 proc turėjusių lytinius santykius ir 40,0 – ne), ($p > 0,05$).

18 ir daugiau metų amžiaus grupėje statistiškai reikšmingai dažniau bandė žudytis turėję lytinius santykius respondentai (34,4 proc.), ($p < 0,05$), (37 lentelė).

37 lentelė. Bandymas žudyti priklausomai nuo lytinių santykių turėjimo*

		Ar bandėte žudyti						
		14-15 metų						
		taip		ne		Iš viso		
Ar esate turėję lytinių santykių	taip	1	33,3%	2	66,7%	3	100,0%	
	ne	3	100,0%	0	0,0%	3	100,0%	
	Iš viso	4	57,1%	2	42,9%	6	100,0%	
			16-17 metų					
			taip		ne		Iš viso	
	taip	33	46,5%	37	52,1%	70	100,0%	
	ne	4	40,0%	6	60,0%	10	100,0%	
	Iš viso	37	45,2%	43	53,6%	80	100,0%	
			18 ir daugiau metų					
			taip		ne		Iš viso	
	taip	11	34,4%	21	65,6%	32	100,0%	
	ne	0	0,0%	2	100,0%	2	100,0%	
	Iš viso	11	35,1%	23	62,2%	34	100,0%	

* į klausimą neatsakė 6 respondentai (1 – 14-15 metų amžiaus, 4 – 16-17 metų amžiaus, 1 – 18 ir daugiau metų amžiaus)

Respondentų, naudojusių fizinę prievartą prieš kitą žmogų ir turėjusių lytinių santykių prieš savo norą buvo labai nedaug, (38 lentelė).

38 lentelė. Fizinės prievartos prieš kitą žmogų naudojimas ir lytiniai santykiai prieš savo norą*

		Ar turėjote lytinių santykių prieš savo norą						
		14-15 metų						
		taip		ne		Iš viso		
Ar naudojote fizinę prievartą prieš kitą žmogų	taip	1	25,0%	2	50,0%	3	100,0%	
	ne	0	0,0%	1	50,0%	1	100,0%	
	Iš viso	1	14,3%	3	57,1%	4	100,0%	
			16-17 metų					
			taip		ne		Iš viso	
	taip	3	6,1%	43	87,8%	46	100,0%	
	ne	2	6,3%	27	84,4%	29	100,0%	
	Iš viso	5	7,1%	70	84,5%	75	100,0%	
			18 ir daugiau metų					
			taip		ne		Iš viso	
	taip	0	0,0%	18	100,0%	18	100,0%	
	ne	2	11,8%	13	76,5%	15	100,0%	
	Iš viso	2	5,4%	31	83,8%	33	100,0%	

* į klausimą neatsakė 14 respondentų (3 – 14-15 metų amžiaus, 9 – 16-17 metų amžiaus, 2 – 18 ir daugiau metų amžiaus)

Tik 2 respondentai naudojo fizinę prievartą prieš kitą žmogų ir turėjo lytinių santykių su savo lyties atstovais, (39 lentelė).

39 lentelė. Fizinės prievartos naudojimas ir lytiniai santykiai su savo lyties atstovais*

		Ar turėjote lytinių santykių su savo lyties atstovais						
		14-15 metų						
		taip		ne		Iš viso		
Ar naudojote fizinę prievartą prieš kitą žmogų	taip	1	25,0%	1	25,0%	2	100,0%	
	ne	0	0,0%	1	50,0%	1	100,0%	
	Iš viso	1	14,3%	2	42,9%	3	100,0%	
			16-17 metų					
			taip		ne		Iš viso	
	taip	1	2,0%	44	89,8%	45	100,0%	
	ne	3	9,4%	25	78,1%	28	100,0%	
	Iš viso	4	4,8%	69	84,5%	73	100,0%	
			18 ir daugiau metų					
			taip		ne		Iš viso	
	taip	0	0,0%	18	100,0%	18	100,0%	
	ne	2	11,8%	15	88,2%	17	100,0%	
	Iš viso	2	10,8%	33	89,2%	35	100,0%	

* į klausimą neatsakė 17 respondentų (4 – 14-15 metų amžiaus, 11 – 16-17 metų amžiaus, 2 – 18 ir daugiau metų amžiaus)

4. TYRIMO REZULTATŲ APTARIMAS

Nepilnamečiai sudaro 14,3 proc. bendro nusikaltimus padariusių asmenų skaičiaus. 2002 m. iš visų nusikaltimų padarymu kaltinamų asmenų 13,7 proc. buvo nepilnamečiai [18]. Literatūros duomenimis iš nepilnamečių nusikaltimus dažniausiai padaro 16 – 17 metų amžiaus jaunuoliai – jie sudaro daugiau nei 2/3 visų nusikaltusių nepilnamečių [65]. Tą patvirtino ir mūsų tyrimo apklaustųjų respondentų amžius. Iš 128 apklaustų nepilnamečių, kalinčių Kauno pataisos namuose – tardymo izoliatoriuje, 14 – 15 metų nuteistieji sudarė 5,5 proc. (7), 16 – 17 metų – 65,6 proc. (84), 18 ir > metų – 28,9 proc. (37).

Paaugliai padaro nusikaltimus dėl įvairių priežasčių. Literatūroje nurodoma daug veiksnių, darančių įtaką nepilnamečių nusikalstamumui. Dauguma mokslininkų, tyrusių vaikų nusikaltimų priežastis, teigia, jog tam didelės įtakos turi šeimos, kuriose vaikai auga. Neretai tokiose šeimose dažni barniai, skurdas, neužimtumas, alkoholizmas [3], [8], [21]. Mūsų tyrime pagrindine nusikaltimo priežastimi visų amžiaus grupių respondentai įvardijo nusikaltimo pasekmių nežinojimą („nepagalvojau apie pasekmes“): 57,1 proc. 14 – 15 metų, 53,6 proc. 16 – 17 metų ir 56,8 proc. 18 ir > metų amžiaus grupių nuteistųjų. 29,8 proc. 16 – 17 metų ir 24,3 proc. apklaustųjų nusikaltimą padarė susigundę lengvu grobiu.

Moksliniais tyrimais pagrįstų duomenų apie Lietuvos nuteistųjų nepilnamečių rūkymo paplitimą labai mažai. Daugiausia Lietuvos mokslininkai analizuoja žalingų įpročių paplitimą tarp bendrojo lavinimo mokyklų mokinių. A. Zaborskis su bendraautoriais, vykdydamas šalies moksleivių apklausą pastebėjo, kad nuo 11 metų bandžusių rūkyti moksleivių sakaičius sparčiai auga. Trys ketvirtadaliai penkiolikamečių berniukų ir pusė mergaičių yra bandę rūkyti [66]. Analizuojant mūsų atlikto tyrimo rezultatus paaiškėjo, jog didžioji dauguma visų amžiaus grupių nuteistųjų nepilnamečių rūko: 85,7 proc. 14 -15 metų, 86,9 proc. 16 – 17 metų ir 97,3 proc. 18 ir > metų amžiaus.

Literatūros duomenimis, daugiausia nuteistųjų nurodo, kad rūkyti pradėjo būdami 14 metų amžiaus [35]. Mūsų tyrimo duomenimis, dauguma visų amžiaus grupių respondentų rūkyti pradėjo būdami 9 – 10 metų: 42,9 proc. 14 – 15 metų, 39,3 proc. – 16 - 17 metų ir 27,0 proc. – 18 ir > metų.

Lietuvoje atliktais tyrimo duomenimis pirmosios nepilnamečių pažinties su alkoholiu amžiaus vidurkis – $14 \pm 3,76$ metų [35]. A. Zaborskis nustatė, kad absoliuti dauguma penkiolikamečių teigė ragavę alkoholinių gėrimų (alaus, vyno, šampano, degtinės ar kt.). Mūsų tyrimo duomenimis, nepilnamečiai nuteistieji alkoholį pradėjo vartoti anksčiau nei bendrojo lavinimo mokyklų mokiniai. Net 33,0 proc. mūsų respondentų alkoholį pradėjo vartoti nuo 9-10 metų. Be to, didžioji dauguma mūsų respondentų rūko ir vartoja alkoholį. Toks rizikingas elgesys būdingas daugeliui Lietuvos mokyklinio

amžiaus vaikų [66]. Mūsų tyrimas parodė, kad dažniausiai nepilnamečiai vartojo alkoholį budami 9-10 metų : 14-15 metų amžiaus grupėje – 42,8 proc., 16-17 metų – 21,4 proc., 18 ir > metų – 35,1 proc. Be to, nustatėme, kad vartojantys alkoholį respondentai dažniau turėjo lytinius santykius (14-15 metų grupėje 50,0 proc., 16-17 metų grupėje 85,5 proc., 18 ir daugiau metų grupėje 85,3 proc.).

Literatūros duomenimis, jaunų žmonių vartojančių psichotropines medžiagas, skaičius vis didėja, narkomanija tendencingai jaunėja. Pataisos įstaigose narkotikus vartoja 13,8 proc. nuteistųjų [16], [36]. Nepilnamečiams nuteistiesiems buvo pateiktas klausimas, ar jie vartoja narkotikus. Pusė apklaustųjų į šį klausimą atsakė teigiamai. Pagal amžių apklaustieji pasiskirstė sekančiai: 42,9 proc. 14 -15 metų, 50,0 proc. 16 – 17 metų, 54,1 proc. 18 ir > metų. 7,1 16 – 17 metų ir 5,4 proc. Dažniau narkotines medžiagas vartojo nuteistieji nepilnamečiai, vartojantys ir alkoholį (53,9 proc. 16-17 metų amžiaus grupėje, 50 proc. 14-15 metų amžiaus grupėje, 55,9 proc. 18 ir daugiau metų amžiaus grupėje).

Lietuvos ir užsienio šalių mokslininkų atlikti tyrimai rodo, kad rizikos grupės vaikų tarpe paplitę bandymai žudyti [47], [48], [49]. Atliekant tyrimą, respondentams taip pat buvo pateiktas klausimas, ar jie bandė žudyti. Vertinant atsakymus pastebėta, kad didžioji dauguma visų amžiaus grupių nuteistųjų nepilnamečių galvojo apie savižudybę: 71,4 proc. 14 – 15 metų, 61,9 proc. 16 – 17 metų ir 64,9 proc. 18 ir > metų amžiaus grupių nuteistųjų, o dažniau bandė žudyti respondentai turėję lytinius santykius (14-15 metų amžiaus grupėje 100,0 proc., 16-17 metų grupėje 46,5 proc., 18 ir daugiau metų grupėje 34,4 proc.).

Fizinis aktyvumas yra labai svarbus gerinant ir stiprinant žmogaus sveikatą bei mažinant riziką susirgti lėtinėmis neinfekcinėmis ligomis. Kauno nepilnamečių tardymo izoliatoriuje – pataisos namuose vykdomos grupinio užimtumo programos. Viena iš jų „Fizinio aktyvumo programa“ [55], [22]. Respondentams buvo pateiktas klausimas, ar jiems patinka sportuoti. Analizuojant atsakymus paaiškėjo, jog daugumai nuteistųjų nepilnamečių patinka sportuoti. Tai įvardijo 85,7 proc. 14 – 15 metų, 96,4 proc. 16 – 17 metų ir 75,7 proc. 18 ir > metų amžiaus grupių nuteistųjų. O tie, kurie mėgsta sportuoti dažniau sveikai maitinasi (14-15 metų amžiaus grupėje 66,7 proc., 16-17 metų grupėje 32,1 proc., 18 ir daugiau metų amžiaus grupėje 25 proc.).

Literatūros duomenimis, asmenys, vartojantys psichoaktyvias medžiagas, dažniau nei kiti dalyvavo grupėje, kuri fiziškai sužalojo asmenį (19% nuo visų respondentų), bandė nusižudyti (16% nuo visų respondentų) bei galvojo pakenkti sau (29% nuo visų respondentų), dalyvavo grupėje, kuri pradėjo muštynes su kita grupe (24% nuo visų respondentų) [16], [36]. Į pateiktą klausimą, ar naudojo fizinę prievartą prieš kitą asmenį, 57,1 proc. 14 – 15 metų, 58,3 proc. 16 – 17 metų ir 48,6 proc. 18 ir > metų amžiaus grupių nuteistieji atsakė teigiamai. Vertinant fizinės prievartos naudojimą prieš kitą

žmogų ir lytinių santykius su savo lyties atstovais, pastebėta, kad 14 – 15 metų respondentai naudoje fizinę prievartą prieš kitą žmogų dažniau turėjo lytinių santykių su savo lyties atstovais (14-15 metų grupėje – 25 proc., 16-17 metų grupėje – 6,1 proc.).

5. IŠVADOS

1. 2007 metais Lietuvoje buvo Kauno pataisos namuose – tardymo izoliatoriuje kalėjo 128 nepilnamečių. Didžiausią dalį nuteistųjų sudarė 16-17 metų vaikai. Daugiau kaip pusė nuteistųjų prieš patekdami į laisvės atėmimo vietą gyveno mieste. Apie pusę respondentų nuteisti po 3-4 kartus.

2. Pagrindinės nuteistųjų nepilnamečių nusikaltimo priežastys šios: nusikaltimo pasekmių nežinojimas (56,0 proc.), susigundimas lengvu grobiu (30,0 proc.) arba neturėjimas ką veikti (14,0 proc.)

3. Daugiau kaip pusė nepilnamečių teigė patyrę fizinę prievartą, kuri sukėlė jų piktį (apie 40,0 proc.). Apie 10,0 proc. respondentų naudojusią fizinę prievartą prieš kitą žmogų teigė turėję lytinių santykių prieš savo norą, kiek mažiau asmenų turėjo lytinių santykių su savo lyties atstovais.

4. Apie 72,0 proc. turėjo lytinius santykius, trečdalis respondentų lytinį gyvenimą pradėjo 13-14 metų. Du trečdaliai nuteistųjų nepilnamečių turėjusių lytinių santykių galvojo apie savižudybę, trečdalis jų teigė bandę žudyti.

5. Didžioji dauguma respondentų galvojo apie savižudybę (66,0 proc.). Pagrindinės priežastys dėl kurios nuteistieji nepilnamečiai galvojo apie savižudybę šios: jiems viskas atsibodo (44,0 proc.), trečdalis teigė patyrę didelį sukrėtimą gyvenime. Beveik pusė respondentų bandė žudyti.

6. Pusė apklaustųjų savo sveikatą vertino patenkinamai, trečdalis – gerai. Sveikatos vertinimas pagal nuteistųjų amžių nesiskiria.

7. Apie 90,0 proc. visų nuteistųjų nepilnamečių rūkė, iš jų trečdalis pradėjo rūkyti būdami 9-10 metų.

8. Apie 90,0 proc. visų nuteistųjų nepilnamečių vartojo alkoholį, iš jų trečdalis pradėjo vartoti alkoholį būdami 9-10 metų. Pusė alkoholį vartojančių respondentų bandė žudyti.

9. Pusė apklaustųjų vartojo narkotikus, iš kurių labiausiai paplitusi marihuana (30,0 proc.). Pusė narkotikus vartojančių respondentų bandė žudyti.

10. Pusė vartojusių alkoholi respondentų vartojo ir narkotikus. Dauguma rūkančių nuteistųjų nepilnamečių rūkė ir vartojo alkoholi (90,0 proc.).

6. REKOMENDACIJOS

1. Sukurti efektyvią psichologinės - socialinės pagalbos nuteistiesiems nepilnamečiams sistemą. Didinti jų užimtumą bei integraciją į visuomenę grįžus iš įkalinimo vietos.
2. Informuoti nuteistuosius nepilnamečius apie alkoholio, narkotinių medžiagų ir rūkymo žalą sveikatai, nuolat vykdyti švietimo programą, į pagalbą pakviečiant kitų žinybų specialistus.

LITERATŪRA

1. Lietuvos vaikai. Statistikos departamentas. 2001 m.;
2. Kriminologinė statistika. Teisės institutas. 2000 m.;
3. L. Narkauskaitė. Valstybinis psichikos sveikatos centras. 2004 m.;
4. Nacionalinė narkomanijos prevencijos ir narkotikų kontrolės 2004-2008 m. strategija;
5. Paauglių narkotikų vartojimas Lietuvoje. ESPAD. Vilnius. 2004 m. Švietimo ir mokslo ministerija;
6. Narkotikų Kontrolės Departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės metinis pranešimas. 2004 m. Vilnius;
7. Kalėjimų departamentas prie Teisingumo Ministerijos. 2004 m.;
8. Lietuvos viešoji policija © 2002-2005 m.;
9. Dr. Živilė Jonynienė. Mykolo Romerio universitetas. 2005 m.;
10. Romuoldas Žekas. „Šeimos įtaka vaikų sveikatai“. Pasvalys. 2007 m.;
11. S. Čaplinskas. „Narkotikų vartojimas ir ŽIV infekcija įkalinimo įstaigose“. Lietuvos AIDS centras. 2003 m.;
12. Sveikatos mokslai, Nr. 3, „Gyventojų, gyvenančių ir dirbančių rizikos aplinkoje, požiūris į savo sveikatą bei kai kurių socialinių santykių įtaka savo sveikatos vertinimui“, 2004 m.;
13. S. Starkuvienė, A. Zaborskis. Behavioural, psychological and social predictors of injury in Lithuanian schoolchildren // 5th Nordic safe community conference: programme, abstracts, 26-29 August, 2003, Helsinki, Finland;
14. A. Zaborskis, N. Žemaitienė, A. Garmienė. Bendravimo su tėvais daroma ir jos reikšmė paauglių elgsenai ir savijautai // Lietuvos bendrosios praktikos gydytojas. ISSN 1392-3218. 2005, t. 9, Nr. 3;
15. A. Zaborskis. Tarptautinis moksleivių sveikatos ir gyvenamosios tyrimas // Visuomenės sveikatos mokslas ir studijos: atsakas į laikmečio iššūkius. Kaunas: KMU leidykla, 2004. ISBN 9986-451-94-9;
16. C. Currie, C. Roberts, R. Smith, W. Settertobulte, O. Samdal, V. Barnekow Rasmussen. Young People's Health in Context. Health Behaviour in School – aged Children (HBSC) study: international report from Europe; 2004. (Health Policy for Children and Adolescents, No. 4);
17. M. Sniečkutė. Internetinis žurnalas „Sociumas“. Nepilnamečių nusikalstamumas ir šeima“;
18. Litvinienė J. Socialinės, psichopedagoginės sąlygos nusikaltėlių paauglių šeimose // Lietuva socialinių pokyčių erdvėje. Vilnius 1996 m.;
19. Nepilnamečių kriminalinės justicijos reformos koncepcija. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras;
20. L. Jaruševičienė, L. Valius. „Jaunimo lytinė ir reprodukcinė sveikata“, 2005 m., Kaunas;

21. Policijos jaunimo klubas, pranešimas „Tinklas“, 2006 m.;
22. Nepilnamečių tardymo izoliatoriaus – pataisos namų pranešimas. www.nti-pn.lt ;
23. Nacionalinė nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa, Vilnius, 2003 m.;
24. Nusikalstamumas kaip paauglių delikventiško elgesio pasireiškimo forma, www.paaugliai.lt;
25. E. Vileikienė. Kompleksinio sociologinio tyrimo „Nepilnamečių justicija Lietuvoje“ rezultatų pristatymas, www.nplc.lt;
26. Narkotikų vartojimo paplitimas laisvės atėmimo vietose. www.nkd.lt;
27. A. Veryga, O. Grimalauskienė. Vaikų ir jaunimo tabako, alkoholio ir narkotikų vartojimo kontrolė ir profilaktika;
28. Giedrius Nariūnas. Moksleiviai ir alkoholis. www.vilniausvsc.lt;
29. Asmenų, padariusių nusikalstamas apsvaigus nuo alkoholio, socialinės reabilitacijos programa, 2003 m.;
30. Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centras. Narkotikų problema Europos Sąjungoje ir Norvegijoje. 2004 m.;
31. A. Jatkevičius. Smurtinį nusikaltimą padariusio nepilnamečio asmenybė ir jos formavimasis. www.nplc.lt;
32. Lietuvos Statistikos departamentas. Nepilnamečių nusikalstamumo priežastys. Statistiniai duomenys. 2004-2006 m.;
33. Ataskaita apie Nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos priemonių planą 2005 m.;
34. Hibell B., Ahlstrom S., Balakireva O., Bjarnasson T., Kokkevi A. et al. editors. The ESPAD report: Alcohol and other drugs among students in 30 European countries. Stockholm, Swedish Council for Information on Alcohol and other drugs, Poysido Group, Council of Europe, 2000;
35. Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimas ir jį įtakojantys veiksniai Lietuvos pataisos namuose. Narkotikų kontrolės departamentas. <http://www.nkd.lt/index.php>;
36. Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimas savivaldybių ir apskričių vaikų globos namuose. Narkotikų kontrolės departamentas. <http://www.nkd.lt/index.php>;
37. A. Juozulynas, L. Narkauskaitė, V. Mikelėnas, G. Šurkienė. Narkotikų ir kitų psichoaktyviųjų medžiagų vartojimas Lietuvos įkalinimo įstaigose. Sveikatos mokslai. 2004 m. Nr. 3, 25-28 p.;

38. J. Čiaplinskienė, S. Čiaplinskas, A. Griškevičius. Narkotikų vartojimas ir ŽIV infekcija įkalinimo įstaigose. *Medicina*. 2003 m. Nr. 8 (39 tomas), 797-803 p.;
39. R. Kalėdienė, J. Petrauskienė, A. Rimpela. Šiuolaikinio visuomenės sveikatos mokslo teorija ir praktika. 1999 m. 21 p.;
40. V. Kasperiuonas. Sergamumas užkrečiamosiomis ligomis kardomojo kalnimo ir laisvės atėmimo vietose. Nacionalinės sveikatos tarybos metinis pranešimas. Vilnius. 2004 m. 97-101 p.;
41. S. Ignatovičienė, R. Žukauskienė. Rizikos grupės vaikai. Vilnius. 1999 m. 3-4 p.;
42. L. Weinreb. Determinants of health and service use patterns in homeless and low-income housed children. *Pediatrics* vol. No. 3. 1998. 554-562 p.;
43. Huang C-C. et al. A comparative analysis of abandoned street children and formerly abandoned street children in La Paz. Bolivia. *Archives of disease in childhood*. 2004. 89. 821-826 p.;
44. LC. Berti, S. Zylbert, L. Rolnitzky, Comparison of health status of children using in school-based health center or comprehensive care. *J. Pediatr Health Care*. 2001. 15 (5). 244-250 p.;
45. EM. Menck. The mental health of homeless school-age children. *J. Child Adolesc Psychiatr Nurs*. 1998. 11 (3). 87-98 p.;
46. McCaskill PA. Toro PA. Wolfe SM. Homeless and matched housed adolescent: a comparative study of psychopathology. *J. Clin Child Psychol*. 1998. 27 (3). 306-319 p.;
47. L. Bulotaitė ir kt. Gatvės vaikų, esančių institucijose, svaigančių medžiagų vartojimo ir seksualinio elgesio greitas įvertinimas bei atsakas. Tyrimų medžiaga. Vilnius. 2000 m. 15-34 p.;
48. Kidd SA. Kral MJ. Suicide and prostitution among street youth: a qualitative analysis. *Adolescence* 2002. 37 (146). 411-430 p.;
49. Sibthorpe B. et al. Drug use, binge drinking and attempted suicide among homeless and potentially homeless youth. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*. 1995. 9. 248-256 p.;
50. Lietuvos Vyriausybės 2002 m. sausio 9 d. nutarimas Nr. 14 „Dėl fiziologinių mitybos normų asmenims, laikomiems kardomojo kalnimo ir laisvės atėmimo vietose, patvirtinimo“;
51. http://www.sam.lt/lt/main/news/pranesimai_spaudai?id=311;
52. HN 76 : 1999 „LAISVĖS ATĖMIMO IR KARDOMOJO KALINIMO ĮSTAIGOS: Įrengimas, eksploataavimo tvarka, sveikatos priežiūra“;
53. A. Lipnickas. Ekstremalių situacijų centras. Pranešimas spaudai. 2007 m.;
54. Adaškevičienė E. 2002. Andriulis E., 1994. Allensworth D. et. al., 1997; Welle S., 1992 m.;
55. N. Kaušpadienė. „Nuteistųjų nepilnamečių apibrėžto grupinio užimtumo modulio sistema Kauno nepilnamečių tardymo izoliatoriuje – pataisos namuose“. Kalėjimų departamentas. 2006 m.;

56. E. Vileikienė. Rizikos grupės vaikų tyrimas. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. Vilnius. 2002 m.;
57. N. Kaušpadienė. “Nuteistųjų nepilnamečių apibrėžto grupinio užimtumo modulio sistema Kauno nepilnamečių tardymo izoliatoriuje – pataisos namuose”;
58. E. Vileikienė. Kompleksinio sociologinio tyrimo „Nepilnamečių justicija Lietuvoje“ rezultatų pristatymas;
59. Currie C, Roberts C, Morgan A, Smith R, Settertobulte W, Samdal O, et al, editors. Young People's Health in Context. Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) study: international report from 2001/2002 survey. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe; (Health Policy for Children and Adolescent No);
60. Marcel F., Cees A., Hirasing R. A. Psychosocial Health Among Young Victims and Offenders of Direct and Indirect Bullying. *Pediatrics* 2003; 111(6):1312-7;
61. Zaborskis A., Žemaitienė N. Moksleivių įvardijamos savižudisčių polinkių priežastys. *Mokslo darbai. Psichologija*, 2004; 29:115-30;
62. Ivarsson T., Broberg A., G., Arvidsson T., Gillberg Ch. Bullying in adolescence: Psychiatric problems in victims and bullies as measured by the Youth Self Report and the Depression Self-Rating Scale. *Nord Journal of Psychiatry*. 2005; 59 (5):365-73;
63. Puras D., Petkevicius R., Zemaitiene N., Mikalauskaite A., Povilaitis R., Karmaza E., Vaikų ir jaunimo psichikos sveikata . Smurtas . Prievara šeimoje. Savižudisčių prevencija. NST metinis pranešimas. 2005:55-60;
64. Houbre B., Tarquino C., Thuillier I., Hergott F., E. Bullying among students and its consequences on health. *European Journal of Psychology of Education* 2006; 21(2):183-208;
65. Vaikų ir jaunimo socializacijos programa. *Žin.*, 2004, Nr. 30-995;
66. A. Zaborskis, J. Makari. Lietuvos moksleivių gyvenimas: raida 1994-1998 metais ir vertinimas tarptautiniu požiūriu. *Panevėžys*. 2001.135 p.;

1 priedas

Anoniminė anketa
Vaikų, paauglių ir jaunimo sveikatos būklė ir gyveniena

Tai anoniminis klausimynas.

Jame nebus Jūsų vardo, pavardės ar kitos informacijos, kuri identifikuotų Jūsų asmenybę.

Kad šis tyrimas būtų sėkmingas, labai svarbu, kad Jūsų atsakymas į kiekvieną klausimą būtų kiek galima atviresnis, nuoširdesnis ir teisingas.

Mes, Vilniaus Universiteto medicinos fakulteto mokslininkai, tikimės, kad šios apklausos rezultatai padės medikams geriau suprasti Jūsų problemas ir Jūsų poreikius, ir tada mes labiau galėsime Jums padėti.

Dar kartą patikiname, kad Jūsų atsakymai bus visiškai slapti. Juos apibendrinsime mes. Atidžiai perskaitykite klausymą ir Jums tinkamą atsakymą pažymėkite kryželiu taip: "x" arba įrašykite atsakymą.

1. *Lytis:* Vaikinas Mergina
2. *Amžius:* 14-15 metų 16-17 metų 18 ir daugiau 18 metų
3. *Išsilavinimas (kiek klasių esate pabaigė):* 4 5 6 7
 8 9 10 11 12
4. *Ar tęsiate mokslus laisvės atėmimo vietoje:* taip ne
5. *Ar Jums svarbu gauti išsilavinimą:* Taip Ne Nežinau
6. *Su kuo gyvenate prieš patekdami į laisvės atėmimo vietą:*
 su abiem tėvais su seneliais vienas tik su motina tik su tėvu su tėvais ir seneliais su draugais su globėjais
7. *Jūsų tėvai:*
 gyvena kartu mirę nieko nežinote apie savo tėvus
 yra išsiskyrę miręs vienas iš tėvų
8. *Ar turite brolių:* turiu neturiu nežinau
9. *Ar turite seserį:* turiu neturiu nežinau
10. *Kur gyvenote prieš patekdami į laisvės atėmimo vietą (galite pažymėti kelis atsakymus):*
 mieste bute internate gatvėje
 kaime nuosavame namie globos namuose
11. *Kodėl padarėte nusikaltimą:*
 iš neturėjimo ką veikti nepagalvojote apie pasekmės
 Jūs priverstė susigundėte lengvu grobiu
12. *Kiek Jums buvo metų, kai patekote į laisvės atėmimo vietą:* _____

13. Kiek kartų buvote nuteistas (-a): _____

14. Kiek Jums buvo metų, kai pirmą kartą patekote į laisvės atėmimo vietą: _____

15. Ar gailitės patekę į laisvės atėmimo vietą: taip ne sunku atsakyti

16. Jūsų pomėgiai (galite pažymėti kelis atsakymus):

☐ žaidžiate lošimo automatais	☐ sportuojate
☐ žaidžiate kompiuterinius žaidimus	☐ mėgstate megzti, siūti, drožinėti
☐ žaidžiate kitus azartinius žaidimus (pvz.: kortomis, diskotekoje)	☐ mėgstate leisti laisvalaikį kavinėje,
☐ mėgstate su draugais vaikščioti gatvėmis	☐ mėgstate groti muzikos instrumentais
☐ mėgstate nieko neveikti	☐ mėgstate dainuoti, šokti

17. Ar rūkote (jei į šį klausimą atsakėte „taip“, pereikite prie 18 klausimo, jei atsakėte „ne“, pereikite prie 21 klausimo): taip ne

18. Kiek Jums buvo metų, kai pradėjote rūkyti: _____

19. Kiek per dieną surūkote cigarečių:

☐ 1-5 cigaretės per dieną	☐ 11-15 cigarečių per dieną	☐ daugiau kaip 20 cigarečių per dieną
☐ 6-10 cigarečių per dieną	☐ 16-20 cigarečių per dieną	

20. Kodėl rūkote (galite pažymėti kelis atsakymus):

☐ rūkydami nusiraminate	☐ iš neturėjimo ką veikti
☐ rūkydami jaučiatės suaugę	☐ rūkote dėl to, kad draugai rūko

21. Ar vartojate alkoholį (jei į šį klausimą atsakėte „taip“, pereikite prie 22 klausimo, jei atsakėte „ne“, pereikite prie 26 klausimo): taip ne

22. Kokius alkoholinius gėrimus dažniausiai geriate (galite pažymėti kelis atsakymus):

☐ viskį	☐ sidrą	☐ konjaką	☐ alų	☐ šampaną
☐ vyną	☐ kokteilius	☐ likerį	☐ degtinę	☐ samaną

23. Kiek Jums buvo metų, kai pirmą kartą paragavote alkoholį: _____

24. Kokios priežastys skatina Jūs išgerti (pažymėkite atsakymus, kurie Jums tinka):

☐ noras užmiršti savo problemas	☐ neturėjimas ką veikti	☐ skanu
☐ nenorėjai išsiskirti iš draugų	☐ pasidaro linksma	☐ suteikia malonumą

25. Su kuo pirmą kartą paragavote alkoholį:

☐ su tėvais	☐ su bet kuo
☐ su draugu ar su draugais	☐ vienas

26. Ar uostote, klijus, aerosolius, acetoną, benziną: taip ne

27. Ar vartojate narkotines medžiagas (jei į šį klausimą atsakėte „taip“, pereikite prie 28 klausimo, jei atsakėte „ne“, pereikite prie 31 klausimo): taip ne

28. Kokias narkotines medžiagas vartojate:

☐ marihuaną	☐ kreką	☐ amfetaminą	☐ aguonų nuovirą	☐ ekstazį
☐ hašišą	☐ kokainą	☐ metamfetaminą	☐ lsd	☐ kartu su

alkoholiu

29. Kiek Jums buvo metų, kai pirmą kartą pabandėte narkotines medžiagas: _____

30. Kodėl vartojate narkotines medžiagas:

- noras užmiršti savo problemas neturėjimas ką veikti suteikia malonumą
 nenorėjai išsiskirti iš draugų pasidaro linksma esate priklausomas

31. Ar vartojate raminamuosius ir migdomuosius vaistus be gydytojo paskyrimo: taip ne

32. Ar esate patyrę fizinę prievartą: mušimą, spardymą ir kitą (jei į šį klausimą atsakėte „taip“, pereikite prie 33 klausimo, jei atsakėte „ne“, pereikite prie 35 klausimo): taip ne

33. Iš ko esate patyrę fizinę prievartą (pažymėkite atsakymus, kurie Jums tinka):

- iš tėvo iš brolio iš draugų
 iš motinos iš sesers iš nepažįstamų

34. Kaip jaučiatės patyrę fizinę prievartą (pažymėkite atsakymus, kurie Jums tinka):

- tampate piktas jaučiatės niekam nereikalingi nieko nejaučiate
 jaučiatės pažemintas kyla noras atkeršyti visam pasauliui

35. Ar naudojate fizinę prievartą prieš kitą žmogų: taip ne

36. Ar esate turėję lytinius santykius (jei į šį klausimą atsakėte „taip“, pereikite prie 37 klausimo, jei atsakėte „ne“, pereikite prie 41 klausimo): taip ne

37. Kiek Jums buvo metų, kai pirmą kartą turėjote lytinius santykius: _____.

38. Kodėl pradėjai lytinį gyvenimą (galite pažymėti kelis atsakymus):

- buvote išsimylėję mylimu norėjote būti pripažintas tarp draugų norėjote pasijusti

39. Ar esate turėję lytinių santykių prieš savo norą: taip ne

40. Ar esate turėję lytinių santykių su savo lyties atstovais: taip ne

41. Ar esate galvoję apie savižudybę: taip ne

42. Dėl kokių priežasčių esate galvoję apie savižudybę (galite pažymėti kelis atsakymus):

- norėjote pabėgti nuo problemų vienišumas patyrėte didelį sukrėtimą gyvenime
 nevilties jausmas viskas atsibodo

43. Ar bandėte nusižudyti: taip ne

44. Kaip vertinate savo sveikatą:

- labai gerai patenkinamai labai blogai
 gerai blogai

45. Ar būdami laisvės atėmimo vietoje jautėte ar dabar jaučiate šiuos negalavimus (pažymėkite atsakymus, kurie Jums tinka):

- dantų skausmą nuovargį nervingumą galvos svaigimą

- galvos skausmą nemigą blogą nuotaiką silpnumą
 skausmą pilvo srityje raumenų skausmą

46. Ar kreipėtės pas gydytoją dėl šių negalavimų laisvės atėmimo vietoje (pažymėkite atsakymus, kurie Jums tinka):

- dėl dantų skausmo dėl nuovargio dėl nervingumo dėl silpnumo
 dėl galvos skausmo dėl nemigos dėl galvos svaigimo dėl blogos nuotaikos
 dėl skausmo pilvo srityje dėl raumenų skausmo

47. Ar Jums patinka sportuoti (mankštintis): taip ne

48. Ar dažnai sportuojate:

- kasdien 2-3 kartus per savaitę kartą per mėnesį
 4-6 kartus per savaitę kartą per savaitę niekada

49. Ar esate girdėję kas yra sveika mityba: taip ne

50. Ar teko kada nors sveikai maitintis, o gal dabar taip maitinatės: taip ne

51. Kiek kartų per dieną valgotė:

- 1 kartą per dieną 3 kartus per dieną daugiau nei 4 kartus per dieną
 2 kartus per dieną 4 kartus per dieną

52. Ar valotės dantis po valgio: taip ne

53. Ar dažnai valotės dantis:

- kelis kartus per dieną nors kartą per savaitę
 vieną kartą per dieną niekada

54. Ar esate patenkintas gyvenimu: taip ne

55. Kodėl esate patenkintas gyvenimu (galite pažymėti kelis atsakymus):

- šiuo metu jaučiatės saugesnis šiuo metu turite ką pavalgyti
 šiuo metu turi ką pavalgyti šiuo metu Jūsų niekas neskriaudžia
 šiuo metu turi savo šiltą kampelį (anksčiau gyvenai gatvėje ar kažkur kitur, kur nieko neturėjai)

Ačiū už dalyvavimą.